

№2

середа, 13 березня 2002 року

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Богединий – то Циганське Слово...

Лекса Мануш

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

ТЕМА НОМЕРА:

У ЧІЙ РУКИ РОМИ ВІДДАДУТЬ СВОЇ ДОЛІ?

Один із когорти закарпатських кандидатів у депутати Верховної Ради від блоку "Наша Україна" - Віктор Балага, - аби привернути увагу до насущних проблем нишнього життя земляків у малих та віддалених від цивілізації селах, об'їздив та обходив їх, мав зустрічі з мешканцями. І що ж на місцях? Повний розвал і занепад сільськогосподарської інфраструктури, знищення культури, медицини і т.д. Час для населених пунктів десяти сільських рад Мукачівщини не просто зупинився, а в прискореному темпі "крутиться" назад.

То - про села, де живе українське населення, себто, гадже.

Навколо вже починає зеленіти трава, розпускаються бруньки на деревах. Та невеселі настрої у брови Михайла Йосиповича Федича. З чого радіти? Чужинцями у власній хаті стали і роми ряду таборів згаданого району. Посудять самі. До сотні мешканців (близько 50 дітей) у 16 будинках, що туляться один до одного, у таборі с Дембюк, той землі мають, мов кіт наплакав. Свої руки докладають до них заможні гадже, котрий уже рік орють, готують землю під садження різних культур. Згодом підкопують, допомагають збирати врожай. Правда, робота знаходиться не для всіх здорових чоловіків та жінок. А що ж інші господарі багатодітних родин? Те, котрі мають коней, заробляють ще сяку-таку гривню. Частина поїждять на сміттєзвалища, добуваючи металобрухт і здаючи його за копійки. Ще треті - готують лозу для кошків, які поїдуть продавати аж у Тернопільську область. У себе в районі, по інших селах обмінюють на продукти. Четверті - подадуться в Івано-Франківську область просити. Благо, там розуміють їхню труднощі.

А що ж діти, зокрема шкільного віку? Про навчання годі й говорити. Місцева школа далеко від табору. Є ще школа-інтернат для розумово відсталіших дітей. Та який батько хоче, аби його син чи донька там навчалася. А що ж районна влада? Тепер чиновники сушать голови над тим, аби провести голови Мукачівської райдержадміністрації

рації Віктора Олександровича Дядченка до Верховної Ради України. Висока посадова особа в

почтом на т.зв. адмінресурсі (державній автомашині, використовуються службові телефони) здійснює агітаційні та робочі години в трудових колективах. Проходять збори у педагогічних колективах, де "виважають" підходять до особи п.Дядченка, який здатний і в парламенті перейматися людськими турботами. Педагоги повсюдно заявляють, що не бачать кращої кандидатури в народні депутати, аніж В.О.Дядченка, й підтримують його. Правду кажуть, ситий голодомому не товариш. На жодних зборах (педагогічних також) не згадується найнезахищеніше, на межі виживання, ромське населення таборів цього району.

Не бідне, до прикладу, й сьогоднішнє село Великі Лучки, яке донедавна спавилося давні Героєм Соцпраці Ганною Ладані, героїкою Марією Козар, кількома десятками орденоносців. Відомий прозаїк Юрій Керекеш, земляк великолучківців, уславив його у книзі художньо-документальних оповідей "Зустріч без прощання", яка побачила світ у ордену Дружби народів республіканському видавничстві "Карпати".

Жодного слова в книзі про ромів, навіть згадки нема, хоч вона прийшла до читачів за кілька років до того, як Україна стала незалежною державою!

В академічному гросбуку - "Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область, Київ - 1982", - ні слова про те, що у Дембюках, Великих Лучках, Баркасові, Павшині, Чинадійові, Ракошині, інших селах наявні табори, у яких живуть... роми.

Немає людини - нема проблеми. Отак! Осі і без газу залишилися всі оселі ромів Великих Лучок, відбудовані після паводка в Карпатах. Закінчилася крайня хата гадже - припинили газифікацію. Мовляв, не справляються з господарі з "технікою"! У школу рідко хто з "школополинних" ходить. Старші - грамоту не всі знають.

Коли ми під час приїзду в Великі Лучки бесідували з заступником голови сільради, то почули: "Не люблять наші роми землю. Виділили їм, а не поспішають обробляти".

Звісно, язик від неправди не

відпадає. Інакше б порівняно молодий віком великолучківський "віце-біров" мав би проблеми. Землю ж виділили далеко за селом, пісню і таке інше. Авторці цього матеріалу доводилося рік тому писати й про жахливу трагедію молоді роми, жителями табору у Великих Лучках, у якій дитина померла, від голоду.

На повторному другому засіданні ХХ сесії Мукачівської районної ради, яка відбулася 22 лютого 2002 року, Віктор Олександрович Дядченко подякував усьому депутатському корпусу за плідну роботу, висловив впевненість, що й "на наступних виборах люди оберуть достойних депутатів, яким буде під силу розв'язувати життєво необхідні питання на Мукачівщині, в краї, у державі".

Дав би Господь справдитися побажанням п.Дядченка! Як і словам голови обласної ради Івана Івановича Іванча, який виступив на сесії. У яких бриніли нотки турботи і співчуття до найнезахищеніших верств населення. Пан Іванчо - нині один із чільних "бійців" блоку "Наша Україна". Та ми б повірили пану Іванчу, коли б знали: він, якщо не турбувався раніше, то бодай цього-жорничні виборчих перегонів - 2002 докладає зусиль, щоб серед депутатського корпусу в обласну, районну, міську та місцеві ради були представники від ромських громад?!.. Втім це тема іншої розмови. До неї ближчим часом повернемося.

Інтереси ромів Великих Лучок захищав обранець... прівиде якого десятки ромів навіть не знали. Подібно і в інших селах - великих та малих.

І ось ми ще в одному ромському таборі Мукачівщини. Він неподаєк села Ключарки. Сюди приїшли скарги. Група ромів просить редакцію перевірити, чи є правдою, що поблизу Ключарок заводиться хімічний завод - прототип Чорнопатах. Закінчилася крайня хата гадже - народжуються шестиголові лошата! За браком місця, в наступному номері, розкажемо про об'єкт, якого страхаються не одні роми - "Петро Карбо Хем - Мукачево".

Повертаючись до теми нашої розмови, зазначимо: на пальцях однієї руки можна полічити депутатів, які були обрані від ромського населення краю.

Далі буде
Юліанна Камська.

6 марцо 2002 берш Леонідо Кучма авілас анде Закарпаття.

Л. Кучма:

«Бонусарас пала мануша кас о паї ліджалас "горепадо" 2001 берш. Рудісарас ай наіс кодолен'є, кон жутісардас кана сас барі паескі біда.»

ВІЗНА РЕДАКЦІЯ "РОМАНИ ЯГ"

ЕПОПЕЯ

З ОДНИМ ГЕРОЄМ...

Чорнотисів - історичне село на корті незалежної України. Чим? Розкажемо.

"...Я звертаюся до Вас допомогти, бо я й моя сім'я постраждали від повені 1998-го року. Наша хата завалилася повністю. Все минуло другий рік, але не відбудувалися."

Нам виділено на новий дім тонну цементу, один куб. метр лісу, тонну вапна. Я не можу звести хату, бо є інвалідом другої групи, дружина теж інвалід, мати п'ятиох дітей. До того ж дочка хворіє епілепсією..."

Такий тривожний лист надійшов від жителя с.Чорнотисів на Виноградщині Петра Людвіговича Тонто на адресу Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" та в газету з однойменною назвою.

Одразу ж вирішили надіслати прохання про допомогу голові Виноградської райдержадміністрації п. В.Якобу.

Єсть довгоочікувана відповідь:

"Ваше письмове звернення розглянуто державною адміністрацією з віздом на місце.

Повідомляємо, що будинок №13045, гр. П.Л. Тонто площею 20м² був підтоплений в листопаді 1998

року і зарахований до категорії пошкоджених будинків, що потребують ремонту.

Згідно з лімітно-забірної картки, гр. П.Л.Тонто виділено цемент - 1 т., вапно - 1 т., пиломатеріали - 1,1 м³ і кредит на суму 180 гривень. Однак власник будинку ремонт не провів. За словами господаря, гроші і матеріали віддані родичам, а за словами сільського голови, вони були продані і пропущені. Внаслідок халатного ставлення до збереження свого житла та під дією руйнівних процесів будинок підлягає перебудові.

Враховуючи, що сім'я багатодітна, соціально незахищена, будинок був зарахований до категорії аварійних.

Згідно з лімітно - забірної картки №13045, гр. П.Л. Тонто виділено кредит на суму 6800 гривень. На сьогодні будівельні матеріали не отримав у зв'язку з їхньою відсутністю.

У разі виділення району додаткових будівельних матеріалів та кредитів гр. П.Л. Тонто буде повідомлено. Заявку дано усне роз'яснення.

В.І.Якоб,
голова державної адміністрації"
(Закінчення на 4 стор.)

Закарпатці - у Рагі представників громадських організацій нацменшин України

У Раду представників громадських організацій нацменшин України указом Президента від 21 лютого 2002 року введено голова Закарпатського куль-

турно-просвітнього товариства ромів "Романі Я" Аладар Адам, голова культурно-освітньої організації "Матице Словенська" на Закарпатті Йосип Гайніш та голова Демократичної спілки угорців Закарпаття Михайло Товт.

Жителі Закарпаття вітали першого президента незалежної України Леоніда Кравчука. Високий гість поспілкувався з працівниками Ужгородської міської центральної клінічної лікарні, журналістами, трудівниками середньосільської агроформи "Леанка", мешканцями краю. У поїзді по Закарпаттю Леоніда Макаровича супроводжували перший заступник голови облдержадміністрації Іван Різак та народний депутат України Нестор Шуфріч.

Розчаровані тим, що лідер комуністів Петро Симоненко не зміг приїхати на Закарпаття і зустрітися з "одновірцями" та симпатиками, угорцодці та гості міста порівняно стримано приймали другу особу - колишнього спікера парламенту Олександра Ткаченка. Колишній лідер Селянської партії, який ніни входить до списку Комуністичної партії, за яку приїхав аптувати закарпатців, у тому числі й ромів, заявив, що лише Компартия може взяти на себе відповідальність за відновлення економіки України, внутрішньої і зовнішньої політики, авторитет країни.

Смертність серед ромів Закарпаття наближається до критичної цифри. Однак на обласній медичній колегії, де підбивалися підсумки за минулий рік, про це не було мовлено жодного слова. Журналістів повідомили лише про те, що Закарпаття - регіон, де показник фінансування на охорону здоров'я (із розрахунку на душу населення), найнижчий. Торік на одного жителя витрачено аж 74 гривні...

Більшість ромів - зокрема тих, котрі постраждали від повеней останніх років, залишаються вч-навін зі своєю бідою. Висока й дитяча смертність серед ромського населення.

Добре знайомий угорцодським ромам кандидат у депутати до ВР по одномандатному виборчому округу №70 Віктор Погорелов подав заяву про відмову від балотування у депутати Верховної Ради України. Чим подібний крок викликаний? Дізнаємося згодом...

На засіданні колегії Державного архіву в Закарпатській області, яка відбулася днями, директор Михайло Делеган інформовав про роботу в установі у різних напрямках, окреслених положеннями законодавчих документів про стан архівної справи в умовах сучасного державотворення. Пан Михайло звернув увагу і на виявлення нових та пошуку зниклих документів. На жаль, жоден із присутніх не згадав про лист-звернення, що був адресований керівництву Державного архіву від Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романі Я" та одноіменної газети з обласним статусом з настийливим проханням допомоги у пошуку відомостей про ромський Голокост у Закарпатті.

Роми Мукачєва, зокрема молодь, із нетерпінням очікують приїзду в місто над Латорицею земляка, який показав непогані результати на Олімпіаді в Солт-Лейк-Сіті, фристаліста Станіслава Кравчука. Вишванець популярного тренера України Анатолія Мазура посів п'яте місце на Олімпійських іграх. Це не тільки особистий рекорд мукачєвця і його тренера, а один із кращих результатів, які показали представники української олімпійської збірної.

Вже скоро місяць Мукачєвщина спілкується з кандидатом у депутати до Верховної Ради, колишнім губернатором Закарпаття Віктором Балою. Як свідчать прихильні Віктору Івановичу мас-медіа, на зустрічах селяни ставлять гострі запитання, ведуть мову про насушні проблеми. Пан Віктор обіцяє, запевняє.

На жаль, кандидат у Верховну Раду Віктор Балога не може похвалитися тим, що, так би мовити, впритул бєсдував із ромами Мукачєва. А їх - понад 4 тисячі...

У лютому губернатор області Геннадій Москаль разом із керівниками обласних управлінь та облдержадміністрації побував із робочою поїздкою на Свалявщині. Голови райдержадміністрації Олександр Дідович та районної ради Мірон Гелетій, супроводжуючи високого гостя, на жаль, не здогадалися запросити на зустріч навіть бєрова Свалявського табору, депутата міської ради Матєвія Балєнта. Між тим відбулася й зустріч губернатора з педагогами району, на якій пан Москаль цікавився, що хвилі освіти, над якими проблемами працюють.

До голови ОДА було б чимало запитань і від педагогів ромської школи, і бєрова. Та їх не запросили на цю зустріч.

"Укрзалізниця" повідомляє, що впродовж 2002-го року проводить благодійну акцію для учасників Великої Вітчизняної війни, які користуються пільгами з проїзду залізницею. В дорозі постіль та чай їм видаватимуться безкоштовно.

Паспорти колишнього СРСР на території України втрачають свою чинність 1 липня 2002 року. Отже, шановні роми, не зволікайте із обміном, бо згідно з чинним законодавством з цього терміну не будуть видаватися довідки та приймаєти на роботу громадян за паспортами зрака колишнього СРСР.

Не лише в Закарпатті, але і в інших регіонах України, виборчий тур Віктора Ющенка, керівника блоку "Наша Україна" - зустрічає перешкоди. заримується транспорт, знищуються агітматєріали

тощо. Справжні погроми сталися у Рівненській області (Березниківський районний штаб). Обліто фарбою вікна і в райцентрі Ракитному, розтрощено щити і т.п.

Аргентина

Розпочало роботу ромське радіо, яке ведеться на двох мовах: ромській та іспанській. Передачі присвячені життю ромів, їхнім проблемам, ромській культурі, музиці, новинам. Запрошуються до співпраці усі, кому небаїдула душа до ромів.

Пардубіце (Чеська Республіка)

Магістрат міста підготував для молодих сімей проект побудови житла. У цих будинках передбачається проживання ромів поряд з чехами. "Цей проект служитеме для поліпшення співжиття більшості та ромської меншини," - сказав заступник пардубіцького мера Іржі Разсаков.

Прага

Ромську культуру, звичаї та історію хоче представити ромський фестиваль "Ромфест", який відбується 7 липня у Празькому виставочному центрі. Штефан Лінартовський, голова Ромської громадської ініціативи (ROI) Чеської Республіки, вважає фестиваль за найкращий спосіб представити ромів та їхню культуру, а також саме так зблизити чеську громадськість з ромською меншиною.

НОВА КОНЦЕПЦІЯ РОМСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СУСПІЛЬСТВО ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

23 січня 2002р. уряд ЧР ухвалив нову Концепцію, яка передбачає низку заходів та законів інтеграції ромів в суспільство. Концепція складається зі вступу та основної частини. Тут чеська влада розробила ряд конкретних програм, спрямованих на покращення становища ромів. Укладачі проекту свідомі того, що уряд має найбільше можливостей і засобів для законного, послідовного і системного підвищення соціального рівня ромів. З позицій толерантності та демократії потрібно раз і назавжди покласти край випадкам, коли прояви дискримінації мають місце тільки тому, що люди належать до ромської нації. Чимало ромів зустрічаються з тим фактом, що, незважаючи на велике бажання включитися (інтегруватися) до суспільства, громадськість просто відкидає їх.

Концепція охоплює проблеми всіх сфер людського життя. Найбільші з них: освіта, соціальна допомога, охорона здоров'я, безробіття, житло, кримінальність тощо. Держава свідомо того, що потрібно лквидувувати причини, а не боротися з наслідками.

Зокрема, в галузі освіти передбачається обов'язкове відвідування дитячих дошкільних закладів; наявність в останніх ромських педагогічних асистентів. Ці люди зможуть допомогти дітям-ромам адаптуватися в новій організації життя, подолати мовний і соціальний бар'єр. Педагогічні кадри повинні мати відповідну підготовку: знання ромської культури, традицій, психології, мови. Контакт (зв'язок) школи з сім'єю повинен набути якісно вищого рівня. Передбачається створення т. зв. "родинного координатора" - своєрідного містка розбудови довіри ромських сімей до школи.

Крім того, планується випуск спеціальних підручників для ромських першокласників.

Важливою залишається проблема фахової підготовки ромів. Саме тому передбачена організація курсів фахової підготовки для ромського населення. Це один із способів оволодіння робочою спеціальністю, а відтак і подальшого працевлаштування.

Крім того, розроблений проект під назвою "Модифікація загальноосвітньої програми для спеціальних потреб ромських дітей", покликаний покращити умови для успішного закінчення середньої школи.

Історію, яка на межі фантастики, розповіла ромка Єва Калманєвна Тирпак (на фото). 17 листопада 2001-го року вона звер-

у галузі соціальної допомоги спеціально розробленої програми немає. Для осіб ромської національності передбачається надання всіх видів державної допомоги, що її отримують інші громадяни Чеської Республіки. У цьому питанні держава робить ставку на підвищення освітнього рівня ромів, фахову перекваліфікацію і працевлаштування.

Концепція передбачає боротьбу з безробіттям серед ромів. Міністерство праці та соціальних справ намагається забезпечити ромів тимчасовим та довготривалим працевлаштуванням. Серед тимчасових програм - суспільно-корисна праця, сезонні роботи. Довготривалі програми мають на меті створення спеціалізованих служб та підвищення кваліфікаційного рівня, здобуття освіти.

Оригінально і своєрідно пропонується в Концепції вирішення проблеми ромського житла. Для цього слід об'єднати зусилля ромських організацій з місцевими владами для будівництва житлових ромських масивів. Варто згадати одне із вдалих вирішень цього питання. Місцева влада Усті-над-Орліці та Високого Мита у співпраці з кафедрою архітектури Чеського Політехнічного Університету (CVUT) опрацювала проект т. зв. "Вірцевого проекту" були враховані пропозиції соціологів, психологів та інших спеціалістів. Таким чином, архітектоніка будинку не суперечить традиційній системі проживання ромів. У рамках проекту передбачається активна участь ромських родин на будівництві, тому видатки на "взірцевий будинок", пристосований до місцевих умов у Високому Миті, будуть становити тільки 66% вартості стандартного житла.

Покращення соціальних умов та підвищення освітнього рівня ромів, а відтак і зменшення безробіття, зробить позитивний вплив на зниження злочинності серед ромів. Саме в цих сферах суспільного життя як держава, так і суспільство повинні піти назустріч ромам, надати їм посильну допомогу.

Залишається сподіватися, що незабаром в Україні ромська проблема набере аналогічного загальнодержавного звучання. Тоді можна буде говорити, що Україна - на шляху демократичних перетворень.

Із громадської приймальні

нулася у 78 кабінет Ужгородської міської поліклініки, де проводила прийом лікар-гнєколог Л.Смоляник, з проханням зробити їй аборт. Дана операція була проведена, за що лікар отримала винагороду у сумі 30 гривень.

Але операція, - як сказала Єва Калманєвна, - виявилася невадлою, бо через кілька місяців народить дитину...

У громадській приймальні порадили звернутися в обласне управління охорони здоров'я. Взятю під контроль випадок, який трапився з жінкою.

Кандидат у депутати Ужгородської міської ради по виборчому округу №35

Савко Маріанна Іванівна

Савко Маріанна Іванівна народилася 13 грудня 1972р. в м.Ужгороді. Навчалася в Ужгородській ЗОШ І-ІІІ ступенів №7. З 1990р. по 1997р. - навчалася в Ужгородському державному університеті. Закінчила біологічний факультет. З 1995р. працює в закладах освіти м.Ужгорода. Спочатку педагогом-організатором у ЗОШ І-ІІ ст. №18, потім завдукою ДДЗ №13, а з 1997р. працює директором ЗОШ І-ІІ ст. №13.

Виховує сина та доньку.

Глибоко переконана, що процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави органічно пов'язаний із становленням громадянського суспільства в Україні, який передбачає істотну трансформацію світоглядних орієнтацій та самосвідомості народу.

- забезпечення необхідного прожиткового рівня молодих сімей;
- покращення житлових умов;
- благоустрій мікрорайону;
- розв'язання проблем екологічної безпеки;
- здійснення охорони материнства і дитинства;
- захист слабозахищених верств населення;

- виховання нової генерації молоді, здатної будувати правову демократичну українську державу;
  - сприяння відродженню та розвитку духовних та моральних цінностей, які ведуть до гармонізації сім'ї, суспільства та світу;
  - активізація жінок щодо виведення України з кризового стану;
  - створення сприятливих умов для фізичного, психічного, соціального та духовного розвитку дітей, забезпечення їх правового, соціального захисту;
  - формування гармонійно розвиненої особистості, громадянина, здатного до повноцінної життєдіяльності в усіх сферах виробництва, науки, освіти і культури;
  - профілактика захворюваності та забезпечення дітей найбільш досконалою медичною допомогою, засобами лікування та відновлення здоров'я;
  - реалізація наукових розробок, спрямованих на вирішення проблеми дитинства.
- Змінімо життя на краще!**

ГОСТІ РЕДАКЦІЇ

10.09.2001

Днями в редакцію завітала етномузиколог із США Адріана Гельбіт. Вона аспірантка Колумбійського університету. Ми попросили пані Адріану розказати читачам про прагнення, яка сколихнула світ. Ідеється про терористичний акт 11 вересня 2001-го року.

ТРАГЕДІЯ, ЯКА СКОЛИХНУЛА СВІТ

Я думаю, що ніхто не забуде, де він був 11 вересня, коли почув про страшну подію в Нью-Йорку. Я поспішала до Колумбійського університету, де того дня мала мати заняття з історії музики, аби переконатися: музична техніка працює.

Я живу в штаті Нью-Джерсі. Поїздом переїжджаю річку Hudson до Penn Station о 8:38 зранку. Наближалася до Нью-Йорка, коли раптом хтось у вагоні крикнув і звернув нашу увагу на велику хмару диму в ВТС. Я глянула через вікно, але, пам'ятаю, одразу не зреагувала. Стала ще й ще раз відв'язатися у той чорний дим. Але за хвилину надлетів літак. Здригнулася, коли побачила як низько він летів. Коли літак на наших очах влетів у ВТС, то я заніміла. В мене страшенно заболіла

голова й з'явилися сльози. (Очі сльози постійно крапають з очей при згадці про цю трагедію).

Хтось із тих, котрі були у вагоні, обняв мене зі спини і теж кризь сльози мовив: "Візьми мобільку і дай знати своїй мамі, що ти жива". Я вдячна, що сконтрактувала з рідними, доки переїжджали річку до Нью-Йорка (нам уже не було куди повертатися, бо ось-ось мали в'їжджати у тунель). У місті вже перервався телефонний зв'язок. Знала: на поїзд додому не потраплю, а на метро теж не можна буде сісти.

Подалася пішки до університету. Дорогою мені сказали, що в Пентагон також влетів літак, а ще кілька інших виднілися в темних хмарах. Наразі в ту мить зрозуміло: то була страшна атака.

11.09.2001

...Стояла в учительській залі з іншими молодими інструкторами, коли почули по радіо повідомлення: хмародери падають. Нас було шестеро, і всі в одномиті побігли до шпиталю неподалік університету, аби здати кров. Дуже багато студентів уже стояли тут (дехто стояв аж 5 годин у черзі). Ми цілий день допомагали - найстрашніше було те, що відсутня загальна інформація. Знали, що, напевно, у будинках знаходяться понад 10 000 людей. Найголовне - там було одне - доставити поранених до лікарні. Словачи неможливо описати стан шоку, ти почувти людської єдності в Нью-Йорку того дня.

На світліни: Адріана Гельбіт за день перед трагедією у Нью-Йорку; американський прапор розвивається над руїнами.

Маріанна Іванівна Савко працює директором ЗОШ І-ІІ ст. №13 з 1997 року. Хоч минуло порівняно небагато часу, молодий педагог, керівник здобула авторитет серед колег, визнання.

Уміє працювати з учнями та батьками. Виховує в юнаків та дівчат повагу до культурно - на-

ристає сповна свою молоду енергію не лише на робочому місці, але і в депутатській діяльності з користю для освіти, учнів і своїх виборців.

Знають директора школи і як активістку жіночого руху в Закарпатті. Вона очолює громадську організацію ромських жінок "Тер-

Колега - про колегу

Що можемо зробити для інших...

ціональних, духовних, історичних цінностей України та ромського етносу, дбайливе ставлення до навколишнього середовища, готує вихованців до свідомого вибору професії.

Маріанна Іванівна тримає тісний зв'язок з батьками, надає їм консультативну допомогу з питань навчання, виховання, розвитку дітей, пилькується про їхнє працевлаштування.

А ще молодий директор володіє хорошими організаторськими здібностями, убуловає за успіх справи. Значну увагу приділяє культурно-етнографічному розвитку ромів. Видала посібник "Історія, побут та культура ромів".

Педагоги школи, міста вважають, що Маріанна Іванівна вико-

не чая по нево дром" ("Молоді жінки на новій дорозі").

За вагомими внески у розвиток державного будівництва, значні досягнення у професійній діяльності, активну участь у громадсько-політичному житті області нагороджена почесною грамотою голови Закарпатської обласної державної адміністрації. До 10-ї річниці Незалежності України нагороджена медаллю Президента, а також подякою Закарпатської обласної ради.

Маріанна Іванівна була учасницею II Всеукраїнського конгресу жінок, де відстоювала інтереси краянок, зокрема ромок. Її девіз - "Не питай від держави, що вона може дати тобі, а запитай, що можеш для неї зробити ти".

Л.Завачька, педагог.

РОМСЬКЕ ПИТАННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

Пропозиції та доручення західних держав і міжнародних інституцій щодо меншин не варто сприймати як однозначні вірці. Відрізок може бути тільки інтерес до цієї проблеми та снага знайти належні шляхи вирішення. Конкретна міжнародна діяльність спрямована насамперед на налагодження співпраці у вирішенні деяких проблем.

Держави, які стикаються з цим типом проблем, рано чи пізно акцентують свою увагу на питанні освіти даної меншини, адже рівень освіти потенційно підвищує і можливість працевлаштування, а значить і соціальний рівень. Ці фактори згодом сприяють процесу інтеграції меншин. Важливою ознакою такого акценту на освіту є з одного боку дошкільне виховання, з іншого - пошук таких засобів навчання, які були б для дітей з іншого середовища чи з мовними вадами прийнятними й одночасно ефективними. Велика роль тут належить вчител-

лям чи асистентам, що походять з подібного середовища чи меншинної групи. Їхня присутність є прикладом для ромських дітей, обмежує сприйняття загального середовища як чужого тощо.

Другим важливим аспектом підходу держави є намагання знайти і прийняти представників меншини для роботи в державних органах влади та інших впливових інституціях. Цей принцип з одного боку підтримує осіб ромської національності, їхню самосвідомість і почуття співналежності з громадськістю; з іншого - має позитивний вплив на свідомість більшості щодо меншини.

Третьою основною складовою системної державної політики, спрямованої на інтеграцію меншин до суспільства, є необхідність різних засобами та на різних рівнях впливати на суспільну думку задля більшої толерантності та здатності сприймати співжиття з людьми іншого кольору шкіри.

Якщо всі квіти цвітуть різними барвами...

Шановна редакціє "Романі Яг"!

Був такий період у моєму житті, коли покинули сили, і душа була зломлена від болю. Вона ще з дитинства не може зрозуміти, чому існує ненависть, приниження та брутальність? Ти, дорога газето, дала мені сили та надію: багато означає, коли можеш висловитись. І цим ти отримувеш душевний спокій. Не приховуючи свій душевний стан, свої душевні переживання можеш відобразити на твоїх шпальтах. Не потрібно шукати

секретів до вирішення проблем, а секрет - це любов і повага до інших націй. Ми прагнемо і хотіли б бути повноцінними громадянами України. Люблю свій народ і свою країну, бо в ній народилася.

Дорога "Романі Яг"! Живи вічно, ти є тою силою, яка скріплює дружбу з усіма національностями краю. Бо поля лише тоді краєсні та чудові, якщо всі квіти, які ростуть на них, цвітуть різними барвами.

Марія Ілліш.

(Закінчення. Поч. на 1 стор.
"Шун саконес, кер-тїро".
("Вислухай кожного,
а роби по-своєму").

Читаючи відповідь голови райдержадміністрації В.І.Якоба, пригадали наведену вище ромську мудрість. Виршили побувати на місці і все з'ясувати.

Чомусь найбідніша вулиця у вибоїнах, якою закінчується село, названа іменем Кобзаря. Навпізгнута фігура зустріла нас неподалік руїни з глини. Це з літняки (літньої кухні, що, як кажуть, трималася хіба на чеському слові) вийшов автор листа в редакцію Петро Людвігович Тонто, ще недавно активний музикант, котрого знали на Виноградщині.

Дивилися ми на цю купу сарману і слухали гірку словідь Ірми Тонто, дружини Петра Людвіговича. Аби переконати нас у правдивості сказаного, вона заприсала у ту літняку. Щоб мали, де присісти, зігнала з єдиного у нї легка сина-першокласника Руслана (хлопчик, повернувся зі школи й, не чекаючи обїду, завзято взявся за книги). Як згодом почули, дуже любить навчатися в школі, мріє опанувати грою на скрипці. На жаль, батько змушений був продати інструмент, бо потрібні були гроші на ліки.

Гору паперів висипала перед нами на стіл Ірма Тонто. Це були звертання у різні інстанції з проханням допомогти родині звести будинок. Раніше Тонто, як і інші роми, виїжджали у Старопопільський край. Там голови колгоспів і радгоспів щували їхню працю. З розпадом Союзу - втратили засоби на існування, до того ж господар десь 5-6 років тому господарював і знамав хребет. Живуть на мзерну пенсію лані Ірми.

А вже за образу поважав П.Л. Тонто слова з листа п. Якоба, що він може пропити виділений кредит на суму 180 гривень. Сказав:
- Спитайте про мене 100 чорнотисівців різної національності - і угорців, і українців, і ромів, і коли бодай один підтвердить вам, що я випиваю, то мовчати му.

Серед листів був і документ за підписом головного інженера із Закарпатського філіалу інституту (НДІ "Проектреконструкція"). У ньому зазначалося, що, за розпорядженням голови облдержадміністрації за №305 від 21.06. 1999 року, проведено технічне обстеження будинку, де мешкає родина.

І що цікаво. Натрапили ще на один документ.

"Питання, як можна ця сім'я звести будинок, коли їм виділено тошу ваина, 1,1 км.м. нїломатеріалів і надано кредитний ресурс на суму 180 гривень?... Потреба у будівельних матеріалах введена з 20 км.м. зруйнованого жилила. Проект реконструкції представлено на основі акту технічного обстеження будинку, де загальна площа вказується 60 км.м. Врешті посилають на те, що район не у новій мірі забезпечений основними будівельними матеріалами, не має підстави."

А ще, дорогі читачі, звернуть увагу ось на такий витяг:

"...Із дій районної комісії видно, що Ви не збиралися виправити становище, оскільки в об'єднаних списках нового будівництва на ремонт жилила станом на 15.12. 1999 року не змінилась площа пошкодженого будинку..."

Ці всі витяги із грізного листа начальника управління координації відновлювальних робіт облдержадміністрації В.А.Ільта до голови Виноградівської райдержадміністрації В.І.Якоба. Під листом дата: 26.04.2000 року.

ЕПОПЕЯ З ОДНИМ ГЕРОЄМ...

Як бачите, валізка виявилася повною паперів, у яких, образно кажучи, потонула хата Тонто. Забігаючи наперед, скажемо: результатом першого виїзду на місце події, описаної в листі, стала критична кореспонденція "Тоне хата Тонто...у паперах" (24 жовтня 2000р., "Романі Яг").

У спільській раді тоді не знайшли його голови, бо, як нам сказали, у нього проблеми не лише з хатою Тонто. "Терміново" перебуває на лікуванні у Виноградівській Головній бухгалтер Марія Василівна Марканич розказала про "бухливу" діяльність сільради, яка переїмається бідами ромів.

Правда, працівники сільради, в тому числі і секретар, не знали, скільки ромів проживає по вулиці імені Тараса Шевченка. В жальливих "приміщеннях" тупилися інші ромські сім'ї, які теж зазнали бди.

До речі, з ким би не розмовляли в селі, то обов'язково наголошували: на околиці Чорнотисова під час повені в Карпатах був розташований шпиталь, який відвідав Президент нашої держави Леонід Кучма з високими посадовцями.

Невже скаржитися Леонїду Даниловичу?

Півроку - час, за який багато чого можна зробити, тим більше, коли він припадає на благодатні місяці. Не встигли роми, як і інші громадяни, прийти до себе від нечуваної бди 1998 року, як прийшла друга - Горепад-2001. І знову весняна трагедія вдарила найбільше по ромському населенню.

Плануючи чергове відрядження, вирішили побувати на Виноградщині. Там у таборах компактно проживає значна частина ромів. Варто було переїхати міст через річку Тису біля Чорної гори, як очам відкрилася страшна картина: зруйноване залізничне полотно, дерева, кущі, немов плодами обшані ганчірками та полетілевими мшечками. Це свідчення того, що вода піднялася дуже високо. З сотень розкішних котеджів місцевих жителів у багатих угорських селах залишилися руїни.

Сумні люди стояли з банками, каструлями перед солдатськими кухнями...

Солдати разом із жителями поралися біля зруйнованих будівель, виймали з руїн побутові речі. Палатки, палатки, палатки... Всюдиющі діти, які тепер не відвідували школу, ходили серед солдатів.

У селах Текові, Сасові - немає ромських таборів. Хіба що проживають окремі сім'ї. Люди говорили, що повнь-1998, скажемо, в Чорнотисові, наробила чимало бди в основному ромам, а Горепад-2001 року - не обійшов і жителів місних господарств.

А ось і Чорнотисово. Здивував напис транспорту, легкових різних марок, вантажівок, тракторів на центральній вулиці. Виявилось, що приїхав голова Урядової комісії з ліквідації наслідків стихійного лиха в Закарпатській області, прем'єр-міністр України Віктор Ющенко. Тринадцять осіб входили в цю комісію, в тому числі голова Закарпатської обласної ради Іванко, міністр з надзвичайних ситуацій В.Дурдинець, міністр екології та природних ресурсів І.Зець, інші.

Ледве пробралися через центр.

А ось і вулиця імені Т.Г.Шевченка.

Десятки ромів табору стояли на узбіччя вулиці. Розвалена хата у молодого рома Бейли Павли, батька двох дітей. Вчора на весь день отримав одну ганьку.

- Боюсь показатися на очі голоним дітям, - говорив Бейла. Шість будинків на цій вулиці повністю знищені.

- Номенклатурна газета "Новини Закарпаття", окремі райони, які придбали зранку їдучи у відрядження і які дорогою встигли переглянути, рясніли бадьорськи заголовками. Повідомляли, що "цілодобово роботи набирають темпів", високі посадові особи розділяють горе потерпілих, "постійно надходять гуманітарна допомога" і т. далі.

Там, де стояла хата Тонто - руїни. Минули два роки, а як люблять казати гадже, віз і нині там. Невелика радість із того, що високі посадові особи співчувають людській бди.

Поважний почт Віктора Ющенка на власні очі побачив те, що діялося з хатами жителів Чорнотисова.

Прикро писати, але до ромів на вулицю Кобзаря ніхто не заглядав ні під час приїзду Президента, ні згодом - прем'єр-міністра.

На календарі - 4 березня 2002-го.

Перш ніж доїхати до вулиці Т.Шевченка, на дорозі бачили робітників, які спішно латали голонву вулицю. Звідкілясь взявся бітум, смола, робітники, які під рідким дощем ремонтували дорогу. У термінованому порядку над дорогами з'явилися лозунги: "Голосуємо "За Єдину Україну!" Щодо різних гасел про "Нашу Україну", то переважно їх число свідчило: чись руки спішно їх підпалювали, залягували. Очевидно ті, хто це робив, забули: подібне викличе протилежну реакцію.

На вулиці Шевченка оновили 11 будинків. Під номером 55 проживає сім'я Деизерія Балага із дев'ятьох чоловік. Під час паводка 2001 року вода піднялася на 1 метр вище, ніж весняного 1998-го року. Сім'ї держава виділила кредит - 21 тисячу гривень.

- Я вам розкажу, - говорила дружина Деизерія Балага, - на що конкретно пішли ці кошти: за 320 гривень за тисячу придбали 20 тис. штук цегли. П'ять тонн цементу обійшлося у 275 гривень за одну тону. 50 штук шиферу коштувало 1750 гривень. На зведенні будинку трудилось чотири робітники, яким платили 35 гривень на день, окрім того, ще й готувала обїди. Потрібні були й матеріали для даху, інше. Копійку до копійки рхували, аби вистачило бодай на стіни, дах.

А ось що говорила Ірма Тонто:
- Чоловік мій уже 6 тижнів знаходиться в лікарні у Виноградіві. Вісім днів перебував у реанімації. Не маю можливості навіть провідати його, бо в домі - ні гривні. Сьогодні ще нічого не їли. Гроші віддала на зведення будинку. Пенсія ж пішла на ліки. Десь треба мені позичити грошей, бо син - школяр, другокласник. Докча з трьома дьтми, яка захворіла на епілепсію, - на моїх руках. Кілька місяців тому надіслала листа губернатору Геннадію Москалю. Але відповідь досі не надійшла, бо, як виявилось, його перехопили, навіть прізвище мені назвали, хто це зробив.

- А що ж було в тому листі, цікавимося?

Цілком резонно ставила Ірина Тонто питання про те, а що ж діли робити? Зведемо лише хоробку хати. Все інше - потребує додаткового фінансування.

Не будемо повторювати у котрий раз, що ромам, у яких паводок знищив будинки, не допоможуть родичі з Угорщини, не мають вони збережені, землі, інших доходів. Одна надія - на державу.

Секретар Чорнотисівської сільської ради Оксана Миколаївна Горінецька:

- Ситуація в Чорнотисові така: 32 будинки здані під ключ. Це ті, які зводила Південна залізниця. Деякі вартістю - 140 - 150 тисяч. Щодо інших, які постраждали, то виділялася певна сума, яка суворо контролювалася. Ті жителі села, котрі мали додаткові кошти, змогли переселитися жити, коли не в усі кімнати, то бодай в одну, дві. Інші чорнотисівці шукають самостійно вихід із складної ситуації.

Одна з працівниць сільради розказала, як важко її родина зводить хату. Виділені державою кошти не вистачило. Голова родини змушений був їхати на заробітки, але привезених коштів не вистачило.

Та повернемося до ромів. Деякі з них так і туляться у аварійних прибудовах. А ще декотрі встановили старі вікна, двері у новозведенні короби й отак живуть, сподіваючись, що держава їх не залишить сам на сам із бідю.

Коли цей матеріал був готовий до друку, дізналися: всі оті латання головної дороги не що інше, як новий приїзд Президента держави та високим посадовцям осіб, які цікавляться, як в області залковуються рани паводка 2001 року.

Через всю нашу епопею червоною ниткою проходить конкретна родина Петра Людвіговича Тонто. Вона, як підтвердження тези: "Легше любити весь народ, ніж одного конкретну людину". Вона висвітлює життя типової ромської родини, яка на 10-му році незалежності України опинилася перед прірвою: роботи нема, житла нема, пенсія мзерна, за лікування нема чим платити...

Аж рясніє в очях від гасел, плакатів, що закликають голосувати за кандидатів у депутати Верховної Ради, обласної, районної, місцевої...

І дійсно треба обрати того, хто слухатиме не собі, а людям.

Вїзна редакція "Романі Яг"
Ю.Зейкан, Є.Навроцька, журналісти
М.Горват, голова обласної молодіжної організації "Романі Черхень".

Коментар юриста, представника правозахисного центру тогочасності "Романі Яг":

Я побував у всіх згаданих селах, бачив руїни, залишені повинню, постраждалих людей. У їхніх очах був лише біль. Чимало державних посадовців на місцях виявились шахраями, порозкрадали державні кошти, які були виділені на відбудову населених пунктів. Під час відряджень у ромські табори, де лише наробило чимало бди, вони в сільрадах ховалися від нас під надуманим приводом, аби тільки не відповідати на поставлені запитання. І ці, нечислі на руку та совість люди, ще й намагаються балотуватися у парламент нашої держави, в обласні, районні, міські депутати. Невже наш народ буде голосувати за цих перевертів? Я закликаю Вас іти на вибори і обирати достойних людей, які будуть захищати інтереси та права своїх виборців.

Кандидат у депутати Ужгородської міської ради, заслужений працівник культури України Ернест Бучко.

Експрес - інтерв'ю

МЕНІ ПОДОБАЄТЬСЯ МУЖНІЙ ХАРАКТЕР ЮЛІЇ ТИМОШЕНКО

В епіцентрі подій північних виборчих перегонів - лідер одного з виборчих блоків - Юлія Тимошенко. Як і що привело у цей блок рома - Йосипа Йосиповича Вірага - виборувати депутатський мандат (кандидат у депутати до Мукачівської міської ради від "Виборчого блоку Юлії Тимошенко")? Про це наше експрес - інтерв'ю.

- Йосипе Йосиповичу! Сподівається на перемогу?

- Виборчі перегони - 2002-го року для мене важливий найперше тому, що я не роблю ставку на брудні технології, а прагнути до здобуття довіри чесними методами. Що розуміти під виразом "чесні вибори"? Захищатиму й відстоюватиму інтереси ромів на всіх рівнях.

- Масте серйозних конкурентів?

- Щодо конкурентів, то серед них є напрочуд серйозні й "проходні". Назву заступника начальника Мукачівського МВ УМВС України в Закарпатській області, відомого бізнесмена, місцевого педагога із харизмою... Втім роми мукачівського табору мене знають: тут я народився 31 серпня 1958 року в багатодітній сім'ї. Змалечку батько привчав мене і трьох братів, а також сестричку Валерію до праці. В місті над Латорицею проживають всі мої брати і сестра. Часто спілкуємося. Обговорювали й вибори - 2002 року. Рідні вважають, що борючись за депутатський мандат треба чистими руками: не робити ставку на обцянки, уникати підтримки тих, хто за будь-яку ціну, хоче дістатися влади за рахунок брудних технологій. А що вони, себто брудні технології, означають? Найперше - закулісні інтриги замовників...

- Йосипе Йосиповичу, а скажіть, будь-ласка, мукачівський ромський табір підтримує Вас?

- Коли по щирості, то тут попередні кандидати у депутати свій похід на завоювання голосів починали з того, що, не мовлячи про чесну і конкурентну передвиборчу кампанію, застосовували різні методи впливу, які сьогодні називаємо чорним ларом...

А щодо підтримки, то скажу так: не маю фінансових структур, які б мене забезпечували. Покладаюся на те, що соціально найнезахисніші роми не повірять тим, які мало будуть цікавитися їхнім життям, справами. Вони зрозуміють: деякими кандидатами рухає не бажання поліпшити життя електорату, себто виборців, а виїти у виборчих перегонах на чільне місце. Відтак вони здебільшого будуть використовувати владу для власного збагачення.

- Йосипе Йосиповичу! Очевидно, були якісь мотиви, котрі привели Вас у блок Юлії Тимошенко? Можете окреслити їх?

- Мені подобається мужній характер Юлії - пройшла через суд, інші застороги. Могла вихити за кордон і там преспокойно жити, бо ж не є бідною. А все ж не зробила цього. Нині говорить людям правду... Вона вірує у людину. Прагне, щоб в Україні і краї ситуація поліпшилася. Влада має бути чесною, однаково ставитися до всіх громадян.

- Особисто зустрічалися з Юлією Володимирівною?

- Ні, однак обіцяла навідатися в наступні дні. Чекаємо... А імпонує тим, що не грає, а представляє себе такою, якою є: це натура врівноважена, цільна особистість. А це відзначають: розум-

на. До слова, серед партійців Юлії Тимошенко в Мукачеві - 70 відсотків жінки. Це кваліфіковані спеціалісти багатьох галузей, цікавляться політикою, є серед них добрі матері...

- Очевидно, мешканці вулиць Менделєєва, Вакарова, Верховинської, Франка Вас знають?

- Так, адже я роблю для людей те, що можу. Опікуюся дітьми. Можу похвалитися, що з моєю допомогою зведені школи у Яношеві, Жнятині, Баржасові. Скажімо, у Жнятині побудовані школа і молитовний дім. Моя програма конкретна. Намагатимусь, якщо оберуть депутатом, дбати про добробут людей, духовне відродження.

- Йосипе Йосиповичу! Мій журналістський блокнот береже записи останнього шкільного дзвоника у школі села Яношево. Просто не вірилося, що діти так захоплено упродовж року вчилися, здобули міцні знання. Та й концерт виявив здібних співаків, танцюристів. Гості з Берегова, батьки були задоволені.

- У школу було підбрано кваліфікованих педагогів. Та й батьки були нашими першими помічниками. Радю з цього.

- Ваші плани ближчі й на дальшу перспективу?

- Газ у табір провів, здійснена газифікація. Хто хоче, то може підключитися. Будемо робити дороги. Роми мають футбольний стадіон... Звичайно, є намітки на перспективу...

- Йосипе Йосиповичу, якось Ви мені розповідали про намір зробити фермерське господарство для ромського табору в Яношеві. Це не було черговою утопією?

- Це після нашої короткої бесіди їду в м.Дебрецен для вирішення саме фермерських справ. Маємо заключити контракт. Ідея - орендуємо 10 га землі. Там вирощуватимемо вже цієї весни кукурудзу, пшеницю, ячмінь. Потім заведемо свиноматки, буде й свій свинокомплекс. Роми матимуть до чого докласти руки, з'являться живі гроші. Коли б не чекала автомашини, то розказав би більше про моє чехословацького друга Паула Фаула (про нього коротко розповідалося в "Романі Яг" - ЮЗ). Він допоможе коштами при проведенні веснування. Допомогає і пастор церкви "Живого Бога" (там наш філіал) Йосип Йосипович Молнар.

- А як Ваша сім'я ставиться до Вашого наміру виборувати депутатський мандат?

- Всі підтримують. Дружина Агнеса, син Йосип (25 літ), донька Варвара (21 рік). Навіть найменша - Агнешка - (три роки) за те, щоб допомагав ромському народу.

- Йосипе Йосиповичу! А що побажаєте виборцям?

- Хай їм Бог дасть мудрість, щоб уважно виважали за кого віддати голоси. Хай ними керує розум, а не дрібні подачки. Щоб обрали того, хто по серцю, кому можна довіряти.

З дяканом церкви "Живого Бога", головою ромського товариства "Невіне" м.Мукачєво розмовляла Юлія Зейкан.

ПЕРЕДВИБОРНА ПРОГРАМА Кандидата у народні депутати України по виборах народних депутатів України 31 березня 2002 року

РАТУШНЯКА Сергія Миколайовича

- Спрямування законотворчого процесу, насамперед - у напрямку наповнення норм Конституції України - реальним змістом. На сьогодні ж Основний Закон держави багато в чому - декларація намірів.

У політичній сфері

- Поглиблення демократії і засад народовладдя. Це можливо тільки у випадку обіймання вищих посад виключно на виборчій основі. Вибори голів районів, областей, далі вибори суддів і, навіть, керівників фінансових управлінь - без цього шляху розмови про демократію так і залишаться розмовами.

- Не допустити приватизації стратегічних галузей: доріг, портів, електрокомунікацій, металургії тощо;

- Не дозволити монополізації концентрації потужних земельних угідь в одних руках, оскільки це - шлях до кріпацтва.

- Домогтися перерозподілу, на рівні 60%, бюд-

жетних коштів на користь місцевого самоврядування, оскільки комунальна сфера - в кризі. Проблеми освіти, охорони здоров'я і соціального захисту - це саме прерогатива місцевих органів влади. Подальша централізація коштів у центрі - системна криза в регіонах з непередбачуваними соціальними наслідками.

У сфері економіки

- Жорсткий протекціонізм українського виробництва. Захист внутрішнього і зовнішніх ринків збуту. Любовання у всьому світі просування до світових ринків українських товарів і послуг.

- Співробітництво з усіма державами - тільки на рівних.

Правда сильніша за будь-яку владу!

ВІРАГ Йосип Йосипович

Кандидат у депутати до Мукачівської міської ради від "Виборчого блоку Юлії Тимошенко"

Основне кредо: Захищати і відстоювати інтереси ромів на всіх рівнях.

Передвиборна програма

Нові часи вимагають принципово нової поведінки місцевих органів влади, потрібні нові люди у сфері державного управління, нетрадиційні підходи у розв'язанні багатьох проблем.

Я свої зусилля та можливості спрямую на те, щоб:

- Сприяти створенню нових робочих місць для ромів.
- Ініціювати створення фермерських господарств серед ромського населення.
- Дбати про розвиток і вдосконалення освіти ромських дітей.
- Сприяти ліквідації правової неграмотності серед ромів шляхом створення постійно діючої гарячої телефонної лінії для безкоштовних консультацій.

ред ромів шляхом створення постійно діючої гарячої телефонної лінії для безкоштовних консультацій.

• Сприяти гармонізації міжконфесійних відносин, забезпеченню державних гарантій діяльності всіх конфесій.

• Дбати про розвиток мови, культури, побуту ромів.

• Доносити пропозиції, зауваження ромів до тих, хто законодавчо регулює їхнє виконання.

• Вимагати від державних чиновників оперативного й ефективного вирішення проблем ромського населення.

Є чому повчитись

Модель угорського ромського самоврядування

В Угорщині у 1994 року вийшов Закон "Про підтримку національних меншин". Цей Закон дозволив представникам ромської національності обирати свої місцеві органи самоврядування. На сьогодні в Угорщині функціонує близько 480 місцевих органів ромського самоврядування, які піклуються, у співпраці з місцевими органами влади. На центральному рівні цю структуру очолює ромський президент, президентська рада та президія, які співпрацюють з окремими відомствами.

Оцінювати цю угорську модель можна по-різному. Одним з позитивних аспектів є той факт, що

роми поступово вчаться долати і вирішувати власні проблеми, співпрацювати з органами влади, несуть відповідальність за конкретні дії та рішення, з іншого боку можна припустити, що якоюсь мірою угорська влада переносить частину своїх завдань та відповідальність на ромське самоврядування, яке має мінімум компетенцій й характер скоріш дорадчих функцій.

У будь-якому випадку угорська влада посередництвом цих органів самоврядування забезпечує вагомий підтримку ромському населенню на рівні практично всіх відомств. Урядова поста-

нова передбачає, наприклад, підтримку ромських підприємств, забезпечення суспільно-корисною працею. Ряд проєктів реалізовано в області освіти. Ромські освітні програми розраховані на ромських дітей дошкільного та шкільного віку з метою підвищення їхньої успішності в початкових школах і розраховані на підтримку подальшого навчання, включаючи стилістичну систему, з якої скористалося за останні кілька років близько 3000 ромських дітей та студентів. На думку влади, особливу увагу та опіку необхідно надати обдарованим ромським дітям.

(Витяг з "Нової концепції ромської інтеграції у суспільство", 23 січня 2002 року. Розділ 14.4.2.)

**Робити ромам добро,
дбати про їх
добробут!**

**Балінт
Матвій**

Олександрович

Кандидат у депутати до Свалявської міської ради від громадської організації «Романі Яг» м. Сваляви.
Основне кредо: Захист і відновлення інтересів ромів на всіх рівнях.

Передвиборна програма

Час вимагає нових підходів до багатьох справ, необхідно шукати нові підходи до розв'язання проблем ромів, які накопичилися останнім часом. Через інертність місцевих органів влади, їх небажання сумлінно виконувати свої службові обов'язки (а також людські), повсюдне безробіття працездатного ромського населення, відсутній справжній соціальний захист людей старшого та похилого віку, багатодітних сімей, дітей-сиріт, інвалідів.

Всі свої зусилля, енергію, можливості докладатиму для того, щоб:

- покращити життя малозабезпечених ромських родин;
- дбати про освіту ромських дітей у місцевій школі, їх релігійне виховання;

- сприятиму відродженню духовних та моральних цінностей шляхом відкриття культурного центру для молоді;

- продовжу розпочату роботу з благоустрою табору, завершено ремонту дороги, проведенню водопроводу в оселі ромів з питної водою;

- сприятиму своєчасній виплаті пенсій, допомоги на дітей, звертаючись у владні структури;

- приділю значну увагу правовій освіті ромів різного віку, залучаючи для цього компетентних фахівців - юристів;

- докладу максимум зусиль, аби роми могли мати роботу в сусідніх областях, відроджували народні промисли, зокрема лозоплетіння;

- домагатимуся, щоб органи влади змінювали ставлення до ромського населення, більше дбали про захист їхніх інтересів, мову, культуру, побут, духовність, охорону здоров'я.

Я не тшу Вас, дорогі виборці, обіцянками. Ділом підтверджуваємо свої слова. Служіння інтересам народу, зміцненню його добробуту - моє кредо.

Парламент Міжнародної Ромської Унії

З 18 по 20 січня у Скоп'є вже втретє поспіль відбулося засідання Парламенту Міжнародної Ромської Унії (IRU). На засіданні Парламенту, за участі ромських делегатів з 39 країн світу, було розглянуто статус ромів у Македонії та проблеми дотримання так званої Охридської Угоди, укладеної македонською місцевою владою з деякими політичними партіями. Напередодні засідання поважна делегація на чолі з президентом IRU Емилем Шукюю та головою Парламенту Драганем Евремовичем відвідала район «Шуто Оризари» («Suto Orizari»), який населяють переважно роми. Тут-таки делегація оглянула табір біженців косовських ромів. Представники IRU неприємно вразили факт високої смертності в таборі. Еміль Шукюя порушив питання про можливість повернення ромських біженців до Косово. Він пообіцяв, зокрема, що буде обговорювати цей факт на зустрічі з уповноваженим комісаром з питань біженців у Женеві.

Парламент прийняв Резолюцію, адресовану македонській

владі та відомим міжнародним організаціям.

У ній простежується намагання вирішити проблематичну ситуацію ромів у Македонії неконфліктним шляхом, в дусі демократії. Ми оцінили всі проблеми ромів у Македонії, розробили кілька способів їхнього вирішення», - прокоментував ухвалену резолюцію генеральний секретар IRU Христо Кючюков. «Єдиною нашою метою є будівництво теплиці і дружних відносин між ромами і владою в Македонії», - наголосив він.

На завершення засідання, IRU скликала прес-конференцію, на якій ознайомили громадськість з результатами роботи Парламенту IRU. Крім того, Еміль Шукюя наголосив, що IRU висунула кандидатуру ромської співачки Емми Реджепової на здобуття Нобелівської премії миру. «Ця жінка є найкращим послом ромів у світ», - пояснив коротко Еміль Шукюя.

Із резолюції IRU

Парламент IRU звертається до македонської влади з вимогами:

Кандидат у депутати Золотоніської міської ради по дільниці №11, голова циганської організації

"Аме Рома"

**Бамбула
Володимир
Миколайович**

**51 рік. Освіта середня-спеціальна.
Православний, глибоковіруючий.**

Виборча програма

1. Відстоювання миру між усіма націями.
2. Щоб у Ваших оселях завжди було світло і тепло.
3. Щоб завжди у Вас був хліб і до хліба.
4. Загашення конфліктів між людьми циганської, української та іншими націями.
5. Завжди допоможею порадою з Біблії та з особистого життя.

Суспільство: точка зору

Бійтеся підступів сатани

Володимир Михайлович Бамбула - людина відома в Золотоніжці. На сторінках газети "Златокрай" часто виступає як статист, кореспондент, в яких порушує актуальні питання життя ромів, ділиться думками з приводу різних подій. Однією з них, активно використовує гостре журналістське слово.

Цікавим, своєрідним підходом до соціальних проблем відзначається і його стаття, яку радимо прочитати.

На кожному кроці - на вулицях, на базарах - скрізь бачимо, як палить цигарки молоді і старі, чоловіки і дівчата, діти... Це ворог людей - сатана, щоб допекти Богові, спокушає, вводить у оману. Знаючи слабкість людського тіла й душі, знаючи, що все погане поширюється як пощета, він винайшов палина. Подумаєте, навіть людина дим від цигарок, яка користь з диму? Коли на світ народжується дитина, їй не потрібно нічого, крім повітря і молока. Простаючи, це Боже створіння помічає, що навколо палять цигарки - і теж спокуюється. Організм важко звикає, спочатку - голова паморочиться, душити кашель... Це Божий дух в людині не мириться із сатанинським димом. Але людина настирливо виганяє це Боже святість і поступово звикає палити. Вже

рада би й кинути, але не може - нечистий дух укоринився. Дим цигарок скорочує життя, і коли людина помирає, її душа летить в небо. За неї, пропахлу цигаркою димом, хапаються нечисті, бо ця душа - їхня, вона їм підкорила це за життя.

Вигадав сатана й іншу хитрість, на яку потрапляють людські душі, - пияцтво. Дайте малій дитині ковтнути горілки - вона виплюне, скривиться, заплаче. Але люди привчаються до цієї мерзоти. Коли я вчився в Києві, зустрічав студентів - без грошей, голодних. Але тільки одержували стипендію, відразу ж купували не що інше, а дешеве вино і пили...

Дух Божий в людині не сприймає алкоголю, тому й нудить, світ обертається.

Мало хто опинився в в'язниці тверезим, більшість тих, хто скоїв

грабежі, вбивства, хуліганські вчинки, звалтування, транспортні пригоди, були п'яними.

Добре, якщо людина під дією алкоголю тільки й того, що мерщій засинає, чи співає та танцює. Але хтось стає агресивним і поспішає розквитатися за старі образи. Ще хтось уявляє себе могутнім, як Ілля Муромець, і шукає ворога, щоб пом'ятися силою. От і опиняються: один у в'язниці, інший - в лікарні, третій - на цвинтарі.

Якщо батьки з дитинства не вчать дітей до церкви, не навчають їх християнським заповідям і моралі, не читають священних книг і молитов, то дають великий шанс сатані споконусити нових людей на свої хитрощі.

Найжорстокіша зв'язка - наркотики. Вони забирають життя багатьох молодих. Варто раз спробувати, і людина стає наркозалежною. За цю сервову дозу ладна віддати останнє.

Я раджу всім - молись щоранку й щовечора. Просіть Бога, щоб рятував нас і наших дітей від підступів сатани. Ходіть частіше до церкви. Бог нас врятує й відверне біду.

Володимир Бамбула

1. Реалізації Угоди щодо ромських жителів, підписаної в Охриді. Влада й досі зробила мало кроків для поліпшення статусу ромів.
2. Утворення офіційної робочої групи, яка буде наглядати за реалізацією угоди.
3. Поліпшення законів про самоврядування ромської комуніти.
4. Акцептація представника ромської комуніти в Раді Безпеки.
5. Акцептація делегації IRU в кризових ситуаціях.
6. Значне підвищення фінансової допомоги ромським сім'ям в Шуто Оризари.

Парламент IRU звертається до міжнародних організацій:

1. Поліпшити перебування ромських біженців у таборі «Шуто Оризари». Ситуація в області освіти залишає бажати кращого. Учні

безкоштовно потребують шкільного приладдя, так само як і харчування. Залучити конак та двічат до підтримки чистоти в таборі, збору паперу, порожніх пляшок, сміття та подальшої їхньої переробки. І ця робота повинна оплачуватися. Крім того, поліпшити рівень охорони здоров'я у цьому таборі.

2. Біженці, котрі не мають змоги повернутися до рідних домів, повинні бути прийняті західними державами, які справді можуть надати ромам відповідну допомогу.

3. Представника IRU зарахувати, як спостерігача до Пакту стабільності. Також закликаємо Едгара Бусека, нового керівника Пакту стабільності, розглядати ситуацію косовських ромських

біженців у Македонії, Сербії та Чорногорії, як пріоритетну.

4. Просимо Організацію про співпрацю та безпеку в Європі (OSCE) про фінансову підтримку кампанії, спрямованої для участі македонських ромів у виборах.
5. Закликаємо до співпраці з македонськими неприбутковими організаціями.

Міжнародна ромська унія планує:

1. Поміж македонських ромів організувати кампанію за активну участь у виборах.
2. У відповідний момент, після детального осмислення ситуації, організувати світову конференцію для косовських ромів. Сподіваємося на фінансову допомогу від різних міжнародних організацій.

РОМА КРЕМЕНЧУКА ПАЛО ЧАЧІПЕ, ПАЛО ПЕНГО ДЖІВІПЕ ПАША КХАМОРО*

Під час недавнього відрядження в м.Київ спілкувався з різними людьми, зокрема і редактором газети "Кремін" Ольгою Михайлівною Оленіч. Вона за спеціальністю - іспаніст, закінчила відділення "іспанська мова і література" Дніпропетровського університету. Її зацікавило, що іспанська культура містить у собі історичні умови так складилися й елементи ромської культури. Глибше вивчення різних матеріалів із цього питання - з культурологічного боку, з філософського, з історичного - стали основою написання кількох праць (досі не опублікованих). Звернула увагу й на побут цього народу. Пані Ольга дійшла висновку: роми зазнають дискримінації. І не лише в Кременчуку.

Я попросив головного редактора газети "Кремін" п. О.М. Оленіч розказати, як живуть роми в цьому місті, які проблеми їх хвилюють. Увазі читачів пропоную окремі витяги з нашої бесіди.

У Крюкові ромам живе важко. Та й не тільки...

Крюків - один із районів міста Кременчук. Тут проживає значна кількість ромського населення. Однак досі нема школи, хоч про неї ведеться чимало розмов.

Подібна ситуація дискримінації цього народу і в Лохках, де компактно мешкають роми. Керівництво шкіл, педагоги доволі скептично ставляться до навчання дітей. На мій погляд, вони не розуміють, що кожна нація прагне знати свою культуру, її корені: володіти своєю мовою, вивчати історію.

Досі в місті, хоч минули роки, майже нічого конкретно не зроблено, щоб розв'язати давню нарізну ромську проблему. До того ж мені відома інформація, на жаль, я не можу її офіційно підтвердити, що місцеві працівники міліції схильють ромів до торгівлі наркотиками, навіть більше того - змушують. До слова, батько загиблого Юрія (при трагедії загинули сім осіб) мені особисто розповів, що працівники міліції побували в нього дома і, погрожуючи, наказували цій сімці торгувати наркотиками. Коли ж не дали грошей, які від них вимагали (а ці люди годували, у них не було коштів), то наслідком став факт підпалу. Це страшний факт, кременчуцький Освенцім - інакшу назву не знаходжу. До нас дійшла інформація, що прокурор області Цвінгун, який тоді працював, прямо сказав: "Справа моєї честі - розкрити цей злочин і довести, що до нього були причетні працівники міліції." Він вийшов із цією справою на зустріч із Генеральним прокурором України п.Потебеньком. І, як не дивно, незабаром його (прокурора) перевели в іншу область.

Сьогоднішній прокурор, наскільки я знаю, веде інші справи. Як поведуться затримати? Можна здогадуватися.

У місті відомий резонанс викликало недавнє вбивство бізнесмена Борисова. Правоохоронні органи затримали понад десять підозрюваних. Хоч йшлося про організовану злочинність, одного з підозрюваних випустили - навіть без підписки про невід. Таке рішення прийняв суд за клопотанням адвоката. Підозрюваний був зв'язкою однієї лан-

*Роми Кременчука борються за своє місце під сонцем

ки: він передавав кошти, здійснював якісь акції - така версія прокуратури. Є всі підстави ствержувати, що за фактом підпалу ромської сімці можливі різні дії: підозрювані відмовлятимуться від своїх показань, не знайдуться адвокати. Між тим, генерал міліції Присяжнюк заперечував причетність майора Іванова до злочину. Чутки підказували, ніби продаж наркотиків по вулиці Красноградській контролює саме він.

- Газета вела журналістське розслідування? Ви були у курсі всього, що відбувалося?

- Наш журналіст після пресконференції, яку організував пан Присяжнюк, поїхав на згадане місце й преспокійно купив за 5 гривень один кубик "ширки" зі шприцем. А це засвідчило, що торгівля іде спокійно, генерал міліції в міст, скрізь - тиша. Хоча... Скажимо, у Львові днем із вогнем не знайдеш наркодів. Вони "законспіровані". А в нас наркоманія у будь-який час знають, де, що, коли, за яку ціну можна придбати наркотизля.

- Ольго Михайлівно! Розкажете Вам мене настільки схвилювало, що я перебуваю майже у шоковому стані. Невже це правда?

- Таки правда. Роми нашого міста - залюкани. Чому окремі з високопоставлених чиновників нічого не роблять, аби роми отримували відповідну інформацію з захисту своїх прав?

- Невже роми Вашого міста такі безправні?

- Не всі. Багатодітні родини відчувають тиск... З ними пораз важко знайти контакт. Боятися відверто про все розказати. Можна таких по-людському зрозуміти: дітей треба годувати. Але як хочеш вийти із цієї ситуації, то і виходить. Влада, а веду мову й про мера нашого міста пана Глухова, глуха до бід ромів. Їхня турбота про них виявляється лише у проведенні чергової зустрічі для галочки, як звикли говорити.

- Невже ромська громада така безініціативна?

- Не сказала б, хоча... Відсутня справжня турбота про життя цієї громади. Щодо депутатів, то їм потрібні роми (електорат) у той критичний час, коли ось-ось відбудуться вибори. Депутати різних рівнів мало або зовсім не цікавляться умовами життя ромів. До того ж ще йде інформація блокада, правова. А подібне недопустиме. Роми - талановитий народ, унікальний. Наша газета

Еще на прошлой неделе кременчугские СМІ рассказали о милиционере, который, заколов два года назад в лесу жертву, похитил им голову. Тут же появились слухи о том, что милиционер вынул свою голову и выставлял ее на показ. Это правда или выдумка? Мы попытались выяснить, что же произошло на самом деле. В милиции нам рассказали, что милиционер действительно вынул свою голову и выставлял ее на показ. Это правда или выдумка? Мы попытались выяснить, что же произошло на самом деле.

МАЛЕНЬКИХ ЮРИ, СНЕЖАНУ И МИШУ СЖЕГ ЖИВЬЕМ МАЙОР МИЛИЦИИ?

про це не раз писала й ще писатиме.

Хочеться наголосити і про інші факти. Газети, зокрема "Телеграф", дуже некоректно відгукуються про ромів взагалі. Використовують вираз "ромська мафія". Але мафія завжди є мафія. А що говорити про українську мафію, яка за кордон вивозить мільйони? То про що тоді йдеться. Навіть був заголовок у газеті "Цигани і паркані". Ведеться дуже некрива, неетична дискримінація.

Навіщо це робити? Адже роми в Україні досі, у цьому переконана, найбільш принижений народ. Подібні публікації, на мою думку, випадкові, у ЗМІ не з'являються. Треба повернути до вирішення цієї проблеми депутатів Верховної Ради, і тих, котрі балотуються. Нехай би поїздили по місцях компактного проживання ромів, поцікавилися їхнім питанням. Не розумію, чому в місті досі нема культурного центру. Роми зацікавлені, аби він був. Потрібно зовсім небагато коштів (якихось 40 тисяч), щоб закупити апаратуру. Люди навіть не просять, щоб їм оплачували виступи. Інтерес до творчості ромів у жителів міста, безперечно, виникне.

- Дійсно, потрібно, щоб газети висвітлювали життя ромів не в кривому дзеркалі. Не хотів би ображати колег - журналістів, але вони пораз створюють негативний образ представників цього народу. Ви праві, Ольго Михайлівно, ромські громади повинні виходити на політиків, журналістів, які пишуть на ромські теми.

Древне не тільки в Європі, але і в світі мистецтво повинно підтримуватися владою.

В Іспанії, наприклад, підтримується мистецтво ромів. Судия приїжджають із різних країн, щоб подивитися, що таке фламенко. У деяких країнах ромська нація захищається законом. Чому ж це питання не вирішується у нас? Бо, як мовиться, сьогодні - ти, а завтра й я. Сьогодні натискує на залюканога рома, а завтра те саме відчує на собі й українці.

Сьогодні твої діти сплять, а завтра мої сплять. І я гадаю, якщо влада не хоче замислитися над цю проблемою, то повинні замислитися громадські організації. Та й роми повинні активніше боротися за свої права. Як кажуть, далі смерті не пошлють, а Сибурі нема.

У Кременчуку є кілька громадських і політичних організацій

і, скажимо, в політику йде така особистість, як Валерій Труханов, який має привертнути увагу громадськості, є товариство захисту споживачів, і коли рома-споживач ображають, то він спокійно може звернутися туди за захистом.

Якщо самі роми розуміють, що є в суспільстві люди, котрі готові їм допомогти, захистити їхніх дітей, то, при всій складності цього питання, отримаємо позитивний результат.

- Ольго Михайлівно, скажіть будь ласка, мене цікавить, чому Ви у вашій газеті взяли вести ромську тематику. Що Вас нашоувало?

- Тут наявні дві причини. Мій прадед був ромом. Це було в Донецькій області, у важкій час люди знайшли двох братів - ромів. Першого кудись повезли, а другого привели до хазяїна і залишили там жити. Хлопець виріс, сподобався хазяїну, якому допомагав по господарству. Хазяїн залишив йому спадок і доньку. Мій дід був до радянської влади власником юридичної контори, а потім швидко зорієнтувався, віддав свою фірму державі й залишився там начальником. Дуже мудрий був чоловік, турбувався народними справами, захищав у суді права знедоленних. Його рідний брат мав багато копей, млин, землю і ось мій дядько-ристорист йому говорить: "Прийшли червоні, зроби роздільний акт на землю, бо відберуть." Але той не розумів, бо землю він не крав, на ній працював та приїшли червоні, зігнали усіх, навіть дітей у кантон за колючий дріт помирати. Тоді мій дід зі свачкою пробрався за колючий дріт, зібрав підписи і пішов до Петровського. Люди були врятовані, начальнича кантона самого відправили у Сибір... Ці корені для мене дуже дорогі. Я відчуваю в собі ромську кров, володію даром передбачення. Прогнози газети "Кремін" завжди правильні, всі дивуються, як напишемо, так і є. Я гадаю, що це все завжди генам.

А крім того, мого покликання - іспанська культура. Як говорив Гарсія Лорка: "Циганське начало в іспанській культурі - це ознака аристократизму, ознака вищої культури". Я напам'ять знаю ромський роман "Сера", написала багато віршів про Іспанію, частину опублікувала.

- І чесно скажіть, як головний редактор Ви не боїтесь?

- Абсолютно. Я ніколи і нічого не боялася. Я фанатичка і вважаю, як доля захоче, так і буде. А з іншого боку, я добре знаю себе.

У нашій редакції нещодавно трапився такий випадок. Ми опублікували статтю "Катівна на четвертому поверсі РОВД". Громадянин чеської національності звернувся в прокуратуру за фактом його побиття працівниками міліції. Був висновок судмедспертизи. Ми опублікували матеріал. А 31 грудня 1999 року приїшли 8 чоловік із табельною зброєю вияснити нашу сулеречку, яка не у їхній компетенції знаходиться, а арбітражного суду. Шість годин сиділи. Після цього візиту ми написали в прокуратуру, яка не вжила ніяких заходів, більше того заявила, що ніяких правопорушень не було. Надрукували наступну публікацію "Маски-шоу", після якої подібних візитів протягом трьох років не було.

Нещодавно мала бесіду з генералом Присяжнюком з приводу пана Медова. Після неї пана Медова перевели в районну міліцію, тобто в місті не залишили!

А загалом газета протягом багатьох років публікує багато матеріалів за заявами громадян про катування, які застосовують працівники міліції, зокрема працівники карного розшуку. Якщо я запитувала у приватній розмові заступника начальника міської міліції Кононенка Анатолія Петровича, дуже коректно, я б сказала, інтелігентного чоловіка, скільки скарг надійшло у прокуратуру, міліцію, газети і як на них реагують, він відповів: "Заяви не є доказовими." Доказ - це противогаз, який намагаються на жертову...

- Ви давно працюєте редактором?

- Мене обрали редактором газети 11 грудня 1998 року. Я тоді у редакції не працювала, газета не виходила рік, бо мала 30 тисяч боргів. За три роки ми домоглися того, що виплачені всі податки, працівники вчасно отримують зарплату, зростає тираж (зараз він становить 11 тисяч 500 екземплярів). Наша мета - зробити газету "Кремін" найвпливовішою в області.

- Як господаря, що любите готувати?

- Найбільше пірижки.

- Ольго Михайлівно, розкажіть трохи про себе нашим читачам.

- Народилася в Донецькій області. Мій батько звідти. По матері п'ять наших поколінь з Кременчука. Це були запорозькі козаки із Реєстрового війська, тобто абсолютно вільні люди. В Кременчуку живу від двох років. Зі мною у редакції працює дорослий син.

Бесідував Аладар Адам.

Любов Михайлівна Бондаренко: "Перед усіма хворими двері у нас відчинені..."

Я чула багато хороших слів від хворих про завідувачку першого терапевтичного відділення Ужгородського нудиспансеру, кандидата в депутати до Ужгородської міської ради Любов Михайлівну Бондаренко. А побувала нещодавно. Був обідній час. Поцікавилася в хворих, чи задоволені харчуванням. На відповідь почула: "Сьогодні на обід мали борщ із м'ясом і гречку. Теж із м'ясом. Все дуже смачне. Можна просити і додаткову порцію".

Всюди у палатах чисто, затишно. Хворі, хто чим зайнятий: читають, бесідують.

А ось і кабінет Любові Михайлівни, миловидна знімка гостинно запрошує сидати. Охоче ділиться думками про те, як проходить лікування хворих ромської національності.

Я попросила Любов Михайлівну відповісти на кілька запитань.

- Пані Любо, а скільки ромів сьогодні лікуються у Вашому медичному закладі?

- Ми, звичайно, не дивимось на національність. Лікуємо хворих. І все робимо для того, щоб вони себе почували у нас комфортно. А щодо цифр, то 15 відсотків наших пацієнтів - ромі.

- А яке число хворих у Вас на обліку, бо ж не всі ромі мають можливість лікуватися? Матеріальні умови не дозволяють.

- Перед усіма хворими двері у нас відчинені. Лікування безкоштовне. Були випадки, коли хворі йшли від нас, не закінчивши курс лікування. Та провели з такими просвітницьку роботу. Хворі ромі зрозуміли, що здоров'я не купити ні за які гроші й до нього треба ставитися серйозно. Ось я вам покажу один лист із багатьох, який надійшов до нас.

Від автора. Я прочитала листа-подяку, який написав ром-музикант із Мукачева. Його прзви-

ще - Гейза Беркі. Лікарі, зокрема Любов Михайлівна, зробили все, аби музикант, який багато років працював у ресторані "Зрка", одужав. Гейзу Беркі, як він пише в листі, з кровотечею на носилках принесли в тубдиспансер. Хірург Й.И.Харча вдало зробив операцію.

Любові Михайлівні не лише цей колишній хворий, але й інші дякують за чуйне ставлення, професійне лікування.

- А яка, пані Любо, профілактична робота проводиться з хворими?

- У нашому диспансері трудяться дружній колектив лікарів. Це - головний лікар Василь Васильович Скрип, Світлана Михайлівна Андрана, Ілля Якубович Штернберг, Михайло Михайлович Суренко, Йосип Йосипович Харча, Адальберт Адальбертович Немеш, Катерина Тіборівна Девренети та інші. Вони роблять все, аби хворі зрозуміли, що необхідно вже при перших симптомах хвороби звер-

нутися до лікарів. Адже запущена хвороба важко лікувати.

- А чи відчуваєте нестачу ліків, медичного устаткування?

- У нас майже все є, що потрібно хворим для лікування.

- Любов Михайлівно, від хворих я лише добрі слова чула про Вас. Умієте підійти до людей, як кажуть, лікує й словом, розумієте своїх пацієнтів, а вони довіряють Вам. Кожному вмісте подати надію на одужання, вселяєте віру у власні сили.

- Я люблю людей і для мене головне, щоб були всі здорові. Аби жили в своїх родинах довго. Знаю багатьох ромів, у тому числі й музикантів, яких ми вилікували. Радію, зустрічаючись на вулицях із тими, хто одужав, хто почувався добре. Ромі теж вміють переживати, плакати і радіти. Іх теж народила мати. А для мене головне - здоров'я людей.

Бесіду вела Марія Ілліш

Кількість дітей, над якими деспотично злищуються, за яких не б'ють, сягає в світі понад 40 мільйонів - трохи менше населення України. Лише у сусідній Словаччині щорічно реструється близько 120-130 випадків грубого побиття неповнолітніх. Деякі з них особливо зсоротки - дитина помирав від наслідків катування, або у відчай нападає, раптом чи вбиває власних батьків.

Реалії сьогодення

ЗНУЩАННЯ НАД ДІТЬМИ

У Словаччині проживає близько 1,2 мільйона неповнолітніх. Четверть з них зазнають побиттів, 1-2 відсотки катованих дітей щороку помирає. Соціологи попереджають, що за останні п'ять років у світі значно збільшилася кількість випадків злищення над дітьми. Фактором, який сприяє даний стан, є передусім погана соціально-економічна ситуація родин, безробіття, а також алкоголізм та неосвіченість батьків.

Зростає нервозність, егоїзм, агресивність, необізнаність, яка в окремих випадках сягає примітивізму, ментальна та чуттєва відсталість батьків. Якщо ж взяти до уваги, що соціально-економічна ситуація в Словаччині набагато краща, ніж в Україні, і рівень зайнятості населення не настільки низький, як у нас, не говорючи вже про відсоток працевлаштованих ромів, то що ж діється у нас? Про це можна прочитати у зведеннях міліції (то на сміттєзвалищі знайшли новонароджену дитину без ознак життя, то холодне тільце просто під будовою пологового будинку, то заживо закопане невинне створіння). Болісно говорити про дітей, яких не милувала доля. А таких багато. Й не треба далеко ходити, а просто навідатись хоча б у найближчий ромський табір чи інтернат.

Бувають хвилини, коли проклинаєш світ. Переживаєш, стримуєш сльози й благаєш Всевисьнього, аби вирішив долю... Але так, щоб дитині було від цього краще...
Це я про восьмирічного ромського хлопчика Калмана - нового пацієнта дитячої лікарні по вулиці ім. Мойсея, що в Кошицях, який надійшов сюди в критичному стані.

Ніженські треба відрізати
Пекельна тиша. Підключений до апарату тут "спить" хлопчик. Прискорено дихає й неспокійно здригається. Постійно "Від болю", - пояснює лікар. Дитину привезли до лікарні з м. Великий Кртіш, але, на жаль, занадто вже пізно. Недоїдання, занедбаність, гнійне запалення ставевих органів були в його випадку лише супровідними діагнозами. Основним ж було обмороження нижніх кінцівок та задку! Для збереження життя, лікарі змушені їх були ампутувати Калманові обидві ноги. Маленького пацієнта мучив нестерпний біль, галюцинації та тримався він достойно. Коли його стан трохи стабілізувався, йому повідомили страшну правду - довелося відрізати ніжки. Хлопчик переніс це стійко. Та згодом почалися ускладнення - проблеми зі шлунком, бо хлопцеві кілька днів вливали кров. Поширилася інфекція.

Калман був настільки виснаженим, що у свої вісім років ва-

жив 17 кг, коли, як правило, це вага 4-річної дитини. Через ускладнення, пов'язані з септичним шоком (шок внаслідок зараження крові), його майбутнє поки непевне.

Внаслідок високої температури відмовляють життєво важливі органи. Ситуація з нирками критична. Не менше непокоїть крововилив у органи травлення. За словами лікаря, погіршення Калманового стану - це не лише результат ампутації ніг, але й цілковите переохолодження та занедбаність. Тобто повна зайдуєність та незацікавленість "люблячих" батьків.

Винуватці

Калманові батьки, Крістіна та Мирослав, будуть, за словами ведучого окружного управління міста Великий Кртіш (Словаччина), притягнуті до відповідальності згідно з параграфом 215 Закону про злищення над близькою особою Карного кодексу Словачької Республіки. У випадку доведення вини, їм загрожує позбавлення волі строком від 10 до 15 років.

Калман та його четверо братів та сестер жили у квартирі четвертої категорії. Батьки не сплачували квартплату, через що їм відключили тепло. Вночі температура в квартирі сягала 5 градусів тепла. У одній з кімнат прорвало батарею, вода, що витікала з неї перетворила підлогу на ковзанку. Оскільки Калман уночі піявся, то змушений був спати на шкіряному матраці. Шонайменше 5 днів він перебував під підлозою лише у тоненьких шкарпетках. Зараз, у цих так званих батьків, відірвали й інших дітей, які були теж госпіталізовані: 11-місячного Андріяна із запаленням верхніх дихальних шляхів, запаленням ставевих органів та поверхневими обмороженнями; 5-річну Емілію з рахітом та численними обмороженнями; 3-річну Андріяну з обмороженнями та 9-річного Ярослава з виснаженням, внаслідок недоїдання.

Ще про одну дитину піклуються дід та бабуся.

На знімку: Калман після операції.

Матеріал зі словацького журналу "Життя" опрацювала Мілена Цегледова.

ФОТОРЕПОРТАЖ

ЯКИМИ ЯКОСТЯМИ, НА ВАШУ ДУМКУ, ПОВИНЕН ВОЛОДІТИ ДЕПУТАТ?

Ігнат Тирпак, 46 років, голова культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" смт Перечин.

В першу чергу, має бути доброю, розумною людиною і чуйною до чужої біди, ерудованою та грамотною.

Іван Тирпак, 40 років, кандидат у депутати селищної ради В.Березного.

Він повинен рівно спілкуватися з людьми, незважаючи на його одяг, зовнішність. В першу чергу, це має бути чесна, порядна, доброзичлива людина.

Марія Ілліш, 46 років, член виборчої комісії М.Чоп.

Я хочу, щоб цей депутат відстоював інтереси мого народу, все робив за законом, не був гордим. Депутат - це не та людина, яка хоче взяти тільки владу, а повинна представляти народ. У нас зареєстровано чотири кандидати від ромської громади, і я хотіла, аби вони всі стали депутатами.

Марія Дюгов, 36 років, працівниця "Комутранс", м. Ужгород.

Це має бути добросовісна людина, яка б думала за людей, щоб вони жили краще, ніж зараз. Вона повинна розуміти усіх, бути доброю і не дуже старою.

**Петя Чорний:
"А слів замало,
коли йдеться про мій
народ..."**

Петя Чорний. Сьогодні це ім'я у багатьох шанувальників естради на слуху. Адже він, Петя Чорний, був у числі тих митців, які напередодні президентських виборів 99-го виступали серед молоді України, даруючи їй чудові хвилини зустрічі з прекрасним. Його професійна вага зростає, як у казці, - не по днях, а по годинах. Цьому непересічному таланту, в жилах якого тече ромська кров (до речі, мало хто знає про це), аплодували жителі багатьох країн світу. Мрія Пети - побувати на Закарпатті, де є значне число ромів, зі своїм сольним концертом. Нині він є постійним гостем телепередачі "Золотий гусак".

Він добре володіє не тільки мовою рідного народу - ромською, а й українською, російською, англійською. Виконує й пісні різними мовами.

Мені особисто поталанило поспілкуватися з Петью на Першому міжнародному фестивалі ромського мистецтва "Амала - 2000", який проходить у Києві у вересні 2000-го року. Розмова відбулася за кілька хвилин перед виходом артиста на сцену. Наперед забігаючи скажу: вразив широкий кругозір митця, його захоплення творчістю колег по мистецтву різних національностей.

- Петя, трохи про себе.
- Я - чистий скандинавець. Цим багато сказано.

- На мить повернемося у дитинство. Ким бравий маленький Петя став?

- Про якусь іншу професію, ніж професію артиста, й не мріяв. Моя мама - Галя Чорна - 30 років була на сцені - виконавиця старовинних ромських романсів. Заслужена артистка України. Я її, образно кажучи, був, власне, вальса: з семи місяців гастролював. За це я її згодом достойно віддячив: ставши власним аккомпаніатором.

- Як ти розпочав кар'єру на сцені?

- Із поїздки з батьками я зрозумів, що мені треба робити саму кар'єру. До того ж, від цього нікуди не подінешся: це в крові.

- Сьогодні ти є володарем багатьох призів, нагород. А чи пригадуєш першу?

- Так. У 1992 році я отримав гран-прі. Цей приз спонукав мене до рішучих дій: розпочав, так би

мовити, будувати сольну кар'єру. А для цього замало таланту, його необхідно закріпити освітою. Тому постійно вчуся. Закінчив музичну школу, училище Тепер - студент Московської музичної академії. Мені цікаво самого себе випробувувати. Тому у репертуарі є все: розпочинаючи від "Бабиного літа" і закінчуючи клубною версією у стилі "гараж". Але у кожній пісні є колорит ромської мелодії. Гадаю будь-який артист, якщо він не несе в своїй творчості родзинку фольклору свого народу, не може бути і стати професійним.

- Знаю, ти багато гастролюєш. Які країни встиг об'їхати?

- Мені легше перерахувати ті, де ще не побував.

- Гаразд. Кожна поїздка - море вражень, пригод, знайомства. Яка найбільш запам'яталася?

- Швейцарія. Цюрих. Я танцював степ. Після концерту до мене підбігають люди і починають мутушитися, поправляти на мені грим. Я нічого не розумів. Потім сказали: "З вами хоче побесідувати Монсерат Кабальє". При зустрічі з цією видатною особистістю я настільки розгубився, хоча вмю тримати себе в руках, що не знав, з чого розпочати розмову. Уявляєте, не привітавшись, сказав банальність: "Ви так схожі на мою маму." Я мовив це від душі, а вишло як у відомою анекдот про Мойсея Абрамовича...

- Сьогоднішнє мистецьке свято сповнене художнім словом, іскрометними танцями, піснями. Вражають костюми... Тобі доводилось брати участь не в одному фестивалі. Ти можеш дати оцінку...

- Слава Богу, що нам - ромам з різних куточків світу, дана можливість зібратися саме тут, у Києві. Роми - народ настільки унікальний, що свої думки висловлюють через почуття, в емоціях. Про них художнім словом писали корифеї літератури: Лев Толстой, Олександр Пушкін та інші. А слів замало, коли йдеться про мій народ! Роми свого часу своїм мистецтвом радували дворянську Росію, вносячи в її культуру і свої барви. Україна від того, що роми не збагачували її культуру, мистецтво, багато втратила. Такі її велети духу, як Шевченко, мучи-

224 - 241 pp. - завоювання персидським шахом Алдаширом Північної Індії. Починаються перші переселення жителів цього регіону до Персії (музикантів, торгівців, двірцевих сторожів, військових найманців, землеробів).

430 - 443 pp. - правління у Персії шаха Бахрам Гура (420 - 438 р.), який офіційно переселяє велику групу ромських музикантів і танцюристів з Індії до Персії. Цей факт зафіксований у 950 році арабським істориком Хамзою: "...шах написав індійському королю Шанхалу, аби той направив 12 тисяч зотів-музикантів, яких він і отримав". У поемі Фірдоусі "Шах - Наме" (Книга Королів) (1011) рік цей самий факт трактується по-іншому: "Бахрам розселив 4 тисячі музикантів по цілому королівстві. Після чого і з'явилися поселенці лурі."

820 - 834 pp. - історично підтвержено існування держави Зотт на березі річки Тигр (Хаумат-ал-зотт)

855 p. - персидський літописець Табарі вказує на велику кількість полонен-

лих на засланнях. Влада кожної держави повинна сприяти ромам, які осіли в ній, і тоді буде користь обопільна. Жаль, що Україна не має знаменитих ромських хорів, оркестрів. Мені надзвичайно цікаво досліджувати історію рідного народу.

- Не буде великою несподіванкою, якщо у недалекому майбутньому артист Петя Чорний постане в іпостасі науковця.

(Сміється). Не знаю, наскільки це реально, але ректор Київського інституту культури і мистецтва Михайло Поплавський мені не те, що запропонував, а серйозно сказав: "Ти, Петя, - декан факультету ромського мистецтва". Я настільки люблю свій народ і країну, в якій живу, що готовий на будь-який вичнок. Тим паче, що я і мої друзі - Діма Климащенко, Саша Чукаленко - те, що нам передали батьки - генофонд - закріпили фундаментальною освітою. А є багато таких талановитих дітей-алмазів, з яких можна ліпити брильянти, а освіта - відсутня. Ми зобов'язані їм допомогти.

Поспікувавшись із закарпатцями, які представили своє мистецтво на фестивалі, довідався, що цей край багатий на таланти. Отож, коли випадє можливість, охоче приїду до вас із своїм сольним концертом, а також допомогти талантам досягнути мистецького Олімпу.

Тетяна Грицищук.

Наша історія

ПЕРШІ ВІДОМОСТІ

них зотів, захоплених в наслідок нападу Візантії на Сірію.

1001 - 1026 pp. - північно-західні райони Індії (Синд та Пенджаї) зазнають численних нападів (17) турецько-персидської армії на чолі з королем Махмудом. Було захоплено близько півмільйона полонених рабів-зотів.

1000 p. - частина ромських кочових племен досягає кордонів Візантійської Імперії (сучасна Туреччина та Греція).

1192 p. - битва під містом Тераїмом. Під час міжусобної війни махараджа, підтримуваний ромами, зазнав поразки. Таким чином, роми, втікаючи від рабства, змушені були залишати землю своїх предків.

1200 p. - прийняття першого дискримінаційного закону щодо ромів у Візантії, який забороняв артистичні виступи та покази дресированих ведмедів у громадських місцях.

1219 p. - вперше згадка про ромів у Європі зафіксована у хроніці угорського короля Андраші II, після його повернення з хрестового походу з Єрусалима.

1242 p. - хроніка Чеська (Kronika česká), написана Далимїлом, згадує про кочування численних ромських племен на території Чеського королівства.

Під небом Ужгорода 340 років

7 грудня можна відзначати як своєрідну дату: саме цього дня був підписаний і дійшов до нас документ, який офіційно підтверджував про перебування ромів в Ужгороді. Пропонуємо читачам ознайомитись з ним.

"Ми, граф Гамонай Другет Дьордь, вічний хазяїн Унгу і постійний наджупан жупи (і т.д.), вважаємо і даємо зрозуміти всім, кому це необхідно, що за нашим розпорядженням вайда Дьордь одержав це звання від нашого батька, яке носив з честю. Ромів, які були в місті під керівництвом Мартона, передаємо під керування Дьордь-вайди через такі причини: поперше, роми під його керівництвом притримуються законів та порядку. Якщо хтось втік з-під його керівництва, то він їх повертає. По-друге, не дозволяв крими, не спонукав аби між ними були ворожнеча, чвари, бійки, вбивства. Щоб роми, які до нього належать, були покійні йому і від нього залежали та не переходили до іншого вайди. Оскільки цей народ заробляє на життя такими професіями, які потребують переїзду (кочування), вони повинні переходити з місця на місце, просимо людей всіх рангів, коли роми з вайдою або без нього, якщо вони виконали свою роботу, то пропускати їх далі без затримок. Якщо вони завдавали якоїсь матери-

альної шкоди, або потурбували місцевих жителів, то всі питання вирішувати через вайду. В першу чергу, дати йому пінту (склянку) вина - це як ознака поваги. Якщо вайда Дьордь не вирішить та не задовольнить обидві сторони, то вони можуть звертатися до угорського головного вайди, який повинен розглянути це питання і винести справедливе рішення. Для більшої важливості підтверджуємо власним підписом і печаткою. (Унгвар, 17 грудня 1661р.)."

Цікавим є і документ щодо перших кроків закріплення ромів у комітаті Унг, центром якого було місто Ужгород.

Мер міста Унг повинен був проводити збори всіх голів навколишніх сіл. На зборах вирішувалася доля кочових ромів: їх необхідно було затримувати, збирати в одне місце і закріплювати "за цим місцем проживання."

Комітат Унг, 1716 p.

Документи взяті з книги "A magyarorszagi ciganykerdes dokumentumokban 1422-1985"

Е барікані принцеса

Сас кай нас екг принцеса вой дживелас пексе дадеса. Анде екг двес авле перетяте те манген ла. Са арагелас анде ленде гба. Пре екг арагелас ке баро накг сас лес, а екгес кай арагелас ке правела джаскн, но каде вой пердо фарди арагелас пре ленде. Каде лако дад хопайлас пре лате ай пгендас:

- О англуно кон авела те мангела тут дав тут кготе, вай чгороро, вай барвало. О гаджо кай с лес баро накг ашундяс кодо, ай урада пре песте чгороре гада, ай гейластар ко імператоро. Ай пгендас леске:
- Ашундем кай пгендан кодо кон авела те мангел ла принцеса, ке ту деса ла. О імператоро кісайло

со пгендас. Аканак наштк те лел палпале пексі ворба ай дас ла кготе. Ай вой ровел, ке чи камел лесте ай суріг пек лестар. Ай ле гаджес сас цкноро кгероро андо веш. Джалас вое ласа андо веш джгелас е грастен ай пучгелас вой каске кадала граста. О гаджо пгенлас лаке кадала сі ле граста катар кодо кай прасаян лес ке лесте баро накг. Ай джан май дур ай джкен баре шукар, шукар кге-ра, ай пучгел вой, каске кге-ра кадала ай пгенел лаке о гаджо:
- Кадала кге-ра сі катар кодо гаджо, кай сас лес баро накг, кай чи камес те лес лес.

Ай вой кісали. Ай вон авен ке кодо кгер ай джгел ай лас те ровел. Кодо кгер май чго-ро мелало са пгагердо сас. Наклас карінг е шов чгона. Андо екг двес пге-

нел лаке: ушан екг бокели ай інгер (ліджа) тире дадеске ке вое ададіве пердо бершенгеро, лако ром ай джал ке пексі бувіт. Но вое гчачес чи сас чгороро вое шукарес урадяс пекс. Вое ферде сас екг шукар імператоро.

Баро накг сас лес, но шукар сас ай барвало сас. Андо екг двес традас лако ром те джал кай ко імператоро кай дживелас пашес паша ленде андо баро кгер. Пгенел лаке, кана авілас кготе ке лесте ай пгенел:

- Мійро імператоро, пгендяс манге мійро ром те ушанау тукє екг бокели, те анау тукє ке пердо бершенгеро ададіве сан.

Вое халас анда бокели ай джгел пре гаджі ай вой пре лесте, ай пгенел:

- Ме прінджарав тур!
- Сар прінджарес ту ман?

- Сан мійро ром ту мажос.

О гаджо сікавел лаке пексе гада, ке вое сас гаджо о чгороро. Каде траісарде анде мія берша, анде екг тган, са мішто.

Катар е кеньва "Amari romani lumja" Х.Кочучова

Жила собі якась принцеса. Вона жила разом зі своїм батьком. Одного прекрасного вечора приїхали наречені просити її руки. Принцеса все вишувала в них недолки. В одного - великий ніс, у іншого - ноги криві, то ще щось не так. У всіх знаходила якесь вади. Батько дуже розсердився на неї і говорить:

- Перший, хто прийде просити твоєї руки, отримає від мене згоду, чи багатий, чи бідний.

Гаджо, якого принцеса "збракувала" через великий ніс, почув це і вирішив провчити її. Він переодягнувся у лахміття, пішов до короля та каже йому:

- Я почув, що ти сказав, хто перший буде просити руки принцеси, дістане її в дружини. Король здивувався, коли почув ці слова, але вже не міг взяти своє слово назад і віддав її жєбракові. Принцеса плаче, не хоче за нього замжі, цурається його. А у гаджа була маленька хатинка у лісі. Пішов він з нею до лісу, побачила принцеса коней і запитала свого чоловіка чи вони.

Гаджо відповідає:
- Це коні того, кого ти висміяла через його великий ніс.

Пухата принцеса

Йдуть вони далі і бачать великі красиві будинки. Вона питає:

- Чи ці будинки?

Говорить їй чоловік:

- Ці будинки того нареченого, за якого ти не хотіла вийти замжі, бо у нього великий ніс.

Вона засоромилася. Пішли до тієї хатинки у лісі, і принцеса почала плакати, бо надто будівля була вбога, брудна.

Минуло близько шести місяців. Одного разу говорить їй чоловік, що потрібно замісити тісто і спекти хліб, аби понести її батькові, у якого сьогодні день народження. Потім він пішов по своїх справах. Але насправді, як ми знаємо, він не був бідняком, і дуже гарно одягався. Він був красивим і багатим, хоч і з великим носом. Наступного дня він поїхав до батька прин-

цеси. Принцеса теж поїхала до свого батька і стала розповідати йому:

- Батьку, мій чоловік наказав мені, щоб я спекла тобі хліба і принесла, бо в тебе сьогодні день народження.

Він повів того хліба. А тут дивиться біля батька стоїть молодий чоловік, гарно одягнений і дуже схожий на її чоловіка. Вона й каже:

- Я впізнаю тебе!

- Звідки ти мене знаєш?

- Ти одягнений, як мій чоловік.

Відтоді стали вони жити довго і щасливо.

Переклад на українську Аладара Адама

Романе чачіне

Ромські приказки

1). Со тукє родес, ода ту арагес.

Що шукаєш, то знайдеш.

2). Годявер лав мол бутер сар о ловє.

Мудре слово цінніше за гроші.

3). Саве гадже, авка башавас.

Яка публіка, така й музика.

4). Лачі оді гілі, паш саві ровес.

Хороша та пісня, біля якої заплачешся.

5). Чгв е чк про кгам, на замакгега лес - перла тукє про шейро.

Сонця не забрудниш, навіть якщо кидатимеш у нього глину - бо лиш на твою голову той бруд впаде.

6). Чгунгар лубняке андре ягга, пгенела, гой бршінд дел.

Наплюй шльондрі в очі, скаже - дощ іде.

7). Те джанав о чачіпен, сом зорало.

Колі правду знаєш - силу маєш.

8). О чачіпен лабарел о ягга.

Правда очі коле.

9). Те дживєс андро веш, ав лачо рувенца; те дживєс андро гав, ав лачо гадженца; кай дживєга, ав лачо роменца.

Якщо живєш у лісі, добрий будь з вовками; якщо в селі, з гаджками; та де б не жив, ти добрий будь з ромами.

Ромська логічна задача

Одного ранку королева оголосила всім, що їде із своєю поїздом до свого найвіддаленішого помістя.

Сторож, котрий охороняв королівський палац, прибіг до королеви і почав її просити не їхати у поїздку, мотивуючи тим, що цієї ночі йому приснився сон, що ніби поїзд потрапив у залізничну катастрофу, і всі, хто їхав у цьому поїзді, - загинули. Королева відклала поїздку. І дійсно ввечері надійшло повідомлення про катастрофу на одній з станцій, де два зустрічні поїзди зішлись з рейок.

Королева викликала до себе сторожа і після короткої бесіди звільнила його з роботи.

Питання: Чому?
Йосип Вароді

Романі логічно задача

Йовкор дєтегара е краєскія пгендас саворенге, ке вой пєскєре мануєнцда траделл пре трєно (вонато) ке пєскєро май пуграно кге-ро. Лако кєтано, кай джгел пал лако кгер, пгенел лаке: "Мангав тут мури краєскія. На траде андо дром". "Состар?". Пгенел о кєтано: "Арат сар совавас андо сундо манге авля, гой о трєно пгеілас анде катастрофа, ко андо трєно - сас са мувле".

Е краєскія прєтгодо пєскєро дром пре кавєр двєс. Ай чачєс рат сас барі катастрофа пре екг станція, кай ле дуй трєнора (вонатора) маладе пен екг екгєсте.

Е краєскія акгардас ке пєсте ле кєтанас, цєра вакєрдас лєса пала кодо нашадас лєс аврі анда бувіт.

Пгучіне: Соске аврі нашадас лєс анда бувіт? Кон пгенєла о чачіне, кодолєс жукарєл прєзєнто.
Катар о Йосип Вароді

Редакція газети "Романі Яг" запрошує ромських дівчат (віком від 12 до 20 років) взяти участь у фотоконкурсі

"Ромська красуня - 2002"

Для участі у конкурсі слід подати своє фото і коротку розповідь про найцікавіший епізод із свого життя. Необхідно також вказати вік, місце проживання.

Веде рубрику "Ромська красуня - 2002" популярна ужгородська топ-модель Інґріда Тирпак.

Фотографії учасниць публікуватимуться кожного номера газети, а підсумки конкурсу підіб'ються наприкінці року.

Прочитайте, усміхніться

Мати каже до Імі:
- Синку, повісь на сонце сорочку сохнути.

Через хвилину Імі повертається з сорочкою.

- Чому ти не повісив? - питає мати.

- Не досягнув Сонця.

Гадже спіймав у себе на яблуно малого рома.

- Зачекай! - кричить він йому. Повернеться увечері твій батько, я йому скажу, що ти крадеш яблука.

- Можете казати йому про це хоч зараз, - відповідає малий ром, - тато сидить на верхній гілці.

Гінавен ай асан

Е дай пгенел ле Іміске:

- Мійро чгаворо, фійін о гад про кгам те шутьло.

Тєло екг перцо о Іміс вісарєл пєс лє гадега.

- Соске ту на фійгіндья?

- пгучєл е дай. На дохуньом о кгам.

О гаджо худня ке пєсте пре пгабалін лє цікне чгаворєс.

- Ужар! Ціні вое леске.

- Авла раті тійро дад, ме леске пгенєнаво, со ту чгворєс е пгаба.

- Шай пгенєл леске аканак,

- пгенєл о цікно чгаворо, о дад бєшєл про опруно канро (конарєс).

РОМАНИ ЯГ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітницького товариства

Реєстраційне свідоцтво серія KB №5877 від 20.02.2002 р.

Шеф-редактор Аладар АДАМ

Редактор Євгенія Навроцька

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти помилки і скорочувати матеріали.

Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яг"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефакс (03122) 61-58-05. E-mail:romanyag@tn.uz.ua http://www.romaniyag.uz.ua

Видруковано в Ужгородській міській друкарні, вул.Руська, 13. Умови друк.арж. 2.5. Тираж 2500. Зам. № 424